

✓ **Nové otcovstvo a úloha mužov pri presadzovaní rodovej rovnosti má skôr slabšie pozície¹**

Ako zdôrazňujú vo svojej štúdií Z. Kiczková a M. Szapuová, tradičné chápanie či koncept otcovstva nemožno oddeliť od tradičného, patriarchálneho chápania mužskosti ako mužskosti hegemoniálnej. A ak chceme meniť hegemoniálnu mužskosť, treba meniť aj rodinné usporiadanie, **treba nanovo premyslieť úlohu a význam mužov v rodine**, s čím súvisí aj **potreba redefinície alebo novej definície otcovstva**.

Kým v období do osemdesiatych rokov minulého storočia bol výskum v spoločenských vedách (zahraničný, u nás je výskum v tejto oblasti iba na začiatku²) zameraný na mužov vo verejnej a na ženy v súkromnej sfére (a tak vlastne reprodukoval schému rodovo oddelených sfér), v osemdesiatych rokoch sa teoretická pozornosť obrátila aj na koncept otcovstva – **úlohu muža v sfére súkromnej**. Vznikli početné sociologické i psychologické štúdie a empirické výskumy mapujúce súčasné premeny otcovskej roly, zmeny týkajúce sa postavenia otca v rodine, publikovali sa práce o negatívnom psychologickom dopade neprítomnosti otca pre psychický vývin detí, osobitne chlapcov a pod. Téma zmeny rodových rolí, ktorá sa dovtedy za domácu sféru sústreďovala skoro výlučne len na ženy, sa rozšírila, a problematika zmenenej úlohy mužov a otcov sa postupne stala súčasťou širšieho verejného i politického diskurzu. Diskusie z tohto obdobia vygenerovali aj **koncept nového otcovstva** - koncept **založený na systematickej, dlhodobej a sústavnej participácii na starostlivosti o deti zo strany otca**.

Mnohé zahraničné štúdie z tejto oblasti zdôrazňujú, že problematika otcovstva je veľmi úzko prepojená s problematikou mužskosti ako sociálnej konštrukcie: otcovstvo nemožno vnímať len ako biologický vzťah, ale aj ako sociálnu inštitúciu, a podobne ako všetky sociálne inštitúcie je ovplyvnené chápaním mužskosti. Niektorí autori a autorky preto v tejto súvislosti upozorňujú, že aj skúmanie otcovstva by sa malo rozvíjať paralelne v výskumom maskulinity³. Samotný pojem patriarchát označuje vládu otcov, ich nadvládu nad ženami a deťmi, ale aj starších mužov nad mladšími. Otec rodiny stelesňoval v minulosti skoro neobmedzenú moc, morálnu autoritu i zákon; jeho právomoci boli dané spoločenskými konvenciami a podporené zákonom. Táto previazanosť otcovstva s mocou sa hlboko vpísala aj do modernej predstavy o otcovstve, hoci s nástupom modernej industriálnej spoločnosti (od 19. storočia) došlo v dôsledku oddelenia sveta práce a rodiny k viacerým dôležitým zmenám v štruktúre rodičovských rolí: “Od okamžiku tohto prísneho oddelenia sféry verejnej od sféry rodiny sa otcova disponibilita pre deti zásadne znížila” (Radimská, 2002). Tieto spoločenské zmeny boli podporené i legislatívne. Tiež štát postupne obmedzoval moc otcov tým, že sa rozširovala jeho intervencia do súkromnej sféry, teda do sféry, kde predtým rozhodoval skoro výlučne otec – čo nepochybne viedlo aj k poklesu otcovskej autority v rodine. V polovici 20. storočia došlo k výraznej premene rodových rolí v tom, že ženy, ktorým podľa ideológie oddelených sfér dovtedy prislúchala skoro výlučne rola matky a manželky, začali v masovom meradle vstupovať do sféry platenej práce – sféry verejnej. V reálnom živote otec síce stratil v moderných spoločnostiach rolu výhradného žiteľa rodiny, v myslení mužov i žien však model muža žiteľa a ženy opatrovatelky detí pretrváva naďalej, ako o tom svedčia viaceré domáce aj zahraničné výskumy (pozri časť 2.2).

Elisabeth Badinterová, jedna z najvýraznejších teoretičiek nového otcovstva, hovorí v súvislosti s novým otcovstvom dokonca o revolúcii, ktorá sa začala zhruba pred dvadsiatimi rokmi a bude zdĺhavým procesom, ktorý si vyžaduje nielen **zmenu mentality, ale aj hlbokú premenu podmienok súkromného a profesionálneho života**. Jej hlavná téza hovorí, že: „zmierený muž môže vzísť len

¹ Podľa príspevku Z. Kiczkovej a M. Szapuovej do záverečnej správy z výskumu *Úloha mužov pri podpore rodovej rovnosti* (SNSLP, 2006); uvádzané empirické údaje podľa štúdie P. Guráňa a J. Filadelfiovej pre tú istú záverečnú správu (SNSLP, 2006).

² Začína sa mu venovať okrem zmienovaných dvoch filozofiiek napr. D. Bosý (člen MVO EsFem a vyučujúci na Prešovskej univerzite), alebo I. Chorvatovič (UMB Banská Bystrica).

³ Pozri napr. Scott Coltrane and Ross D. Parke: *Reinventing Fatherhood: Toward an Historical Understanding of Continuity and Change in Men's Family Lives*.

(<http://www.ncoff.gse.upenn.edu/wrkppr/parkepdf.pdf#search=%22Scott%20Coltrane%20Reinventing%20fatherhood%22>)

z veľkej otcovskej revolúcie“ (Badinter 1988, s. 167). Aj v odborných kruhoch z oblasti psychológie či pedagogiky sa v súčasnosti množia práce o neprítomnom, zaneprázdnenom, agresívnom alebo chladnom otcovi (v sociológii k takýmto záverom dospeli aj výskumy Iva Možného z Masarykovej univerzity v Brne, ktoré prezentoval koncom roka 2008 na prednáškovom turné v Bratislave). Často zaznieva kritika otcov, ktorí vraj pozbavili svojich synov mužskosti. Veľký problém vidia v neprítomnosti otca – pričom neprítomnosťou sa nemyslí len fyzická neprítomnosť, ale aj duševná či emocionálna. Niektorí autori používajú v tejto súvislosti pojem *chýbajúci otcovia* či *neprítomní otcovia*. Psychológovia osobitne zdôrazňujú negatívny vplyv chýbajúcich otcov na synov: poukazujú na to, že nedostatok otcovskej pozornosti a lásky má vážne negatívne následky – syn sa nemôže stotožniť s otcom a nemôže si vybudovať vlastnú mužskú identitu.

O tom, že materinská láska a materinská starostlivosť je nevyhnutnou podmienkou zdravého psychického a fyzického vývinu dieťaťa sa popísalo množstvo kníh, no téma potreby otcovskej lásky a otcovskej starostlivosti o dieťa nepatrila (a na Slovensku ešte stále nepatrí) medzi tie frekventovanejšie; v súvislosti s potrebami dieťaťa sa oveľa väčšia pozornosť venovala úlohe matky než úlohe otca. E. Badinterová vo svojej publikácii sumarizuje viaceré výskumy zamerané na vzťah otca a syna, ktoré poukazujú na negatívne dôsledky zanedbávanie starostlivosti zo strany otca - starostlivosti nielen vo fyzickom, ale skôr v mentálnom a emocionálnom zmysle (pozri Badinter 1988, str. 149–151). Viaceré zo štúdií upozorňovali na negatívne dôsledky neprítomnosti otca vo výchove na chlapcov - tvrdili, že chlapci vyrastajúci bez otca majú problémy s budovaním vlastnej rodovej identity. Badinterová ale upozorňuje, že takéto závery sú zjednodušujúce a že by sa mali prijímať s rezervou: nie všetky deti vychovávané bez otca majú problémy a mnohé deti vyrastajúce v spoločnej domácnosti s otcom nemajú zabezpečené podmienky pre bezproblémový vývoj (Badinter 1988, s. 177). Väčšinou tieto interpretácie zostávajú v patriarchálnom myšlienkovom rámci: jednak tým, že sa sústreďujú výlučne na vzťah otca a syna (vzťahu otca a dcéry sa skoro vôbec nevenuje pozornosť), jednak v tom zmysle, že najväčšou výčitkou voči neprítomnému či chýbajúcemu otcovstvu je to, že v jeho dôsledku trpí rodová identita syna – nestane sa mužom v zmysle tradičnej mužskosti. „Mäkkí muži“ sú vlastne vo svetle týchto názorov obeťami neprítomných otcov.

Pri úvahách o revolúcii otcov treba zdôrazniť, že pod pojmom otec sa nechápe len biologický otec, ale každý muž, ktorý poskytuje dieťaťu lásku a starostlivosť. **Revolúcia otcov či proces premeny otcovskej roly a s ním spojená zmena v postavení otca znamená** v ponímaní E. Badinterovej **začiatok celkom nového typu otcovstva, a zároveň aj začiatok konca patriarchátu ako systému postaveného na princípe mužskej moci a nadvlády**. Je všeobecne známe, že v patriarchálnej spoločnosti otec (patriarcha) stelesňuje moc, autoritu i zákon, no na druhej strane sa patriarchát definuje aj tým, že deti (obzvlášť malé deti) patria do výlučnej starostlivosti matky. **Rané detstvo sa v rámci takéhoto systému vyznačuje neprítomnosťou otca, absenciou povedomia dieťaťa o otcovi**. Niekedy sa v tomto zmysle dokonca hovorí o „súmraku otcov“⁴. Problém postavenia otcov v rodine sa vo feministickom výskume pertraktuje vo vzťahu k deťom, ale aj v rámci širšej spoločnosti; a v poslednom období sa čoraz častejšie stáva témou verejného diskurzu (spolu s fenoménom tzv. nového otca sa objavuje aj fenomén tzv. nového muža).

Pojmom „**noví otcovia**“ sa označujú **otcovia, ktorí vedome odmietajú patriarchálny model rodiny, nechcú byť chladným, prísny a rezervovaným otcom rodiny, odmietajú tradičné mužské hodnoty a vzorce správania**. Sú to otcovia, ktorí sa **aktívne podieľajú na starostlivosti o svoje deti a na ich výchove**. Podľa E. Badinterovej mnohé výskumy ukazujú, že práve takíto otcovia sa pokladajú za šťastnejších než tí, ktorí sa do starostlivosti o deti nezapájajú⁵.

V súčasnosti sú už známe aj výskumy zamerané na „materstvo“ otcov: výskumy merajúce účinky otcovskej starostlivosti (zvlášť o veľmi malé deti), o psychologických väzbách medzi otcom a dieťaťom, o faktoroch podmieňujúcich „materskosť“ otcov⁶ a podobne. Pojem „materstvo“ sa tu

⁴ Pozri napr. prácu talianskeho psychoanalytika Luigi Zoju: *Soumrak otců. Archetyp otce a dějiny otcovství*. Prostor, 2005.

⁵ Treba ale zároveň upozorniť, že v mnohých prípadoch ide o „vynútené rodičovstvo“ otcov, rodičovstvo vynútené okolnosťami, keď si muž a žena „vymenia úlohy“ napr. v prípade, keď žena má prácu a muž je nezamestnaný; po zmene životných okolností sa takíto otcovia vracajú k tradičnejšiemu rodinnému modelu.

⁶ V tomto zmysle hovorí Badinterová o materskom otcovi, niekedy sa používa aj termín materinská prax. Materstvo v uvedenom zmysle „nemá pohlavie“ (Badinter, 176). V angličtine sa zaužíval do slovenčiny ťažko

používa na označenie každodennej starostlivosti o dieťa sprevádzanej vedomím priamej zodpovednosti za dieťa. E. Badinterová vo svojej knihe uvádza aj výskumy zamerané na zisťovanie istých odlišností medzi mužským a ženským materstvom: otcovia sa správajú inak k bábätku mužského pohlavia a inak k bábätku ženského pohlavia v oveľa väčšej miere než matky; otcovia viac podporujú mužské vlastnosti svojho syna (fyzická aktivita, samostatný pohyb), kým pri dievčatku viac podporujú jeho ženské vlastnosti (nehu, pokoj). Autorka zdôrazňuje, že otec v role matky má pre dieťa značné výhody: predstavuje iný zdroj stimulácie a iný objekt lásky, je dôležitým vzorom pre identitu syna, pričom dôležitá v tomto ohľade nie je mužskosť otca, ale dôvernosť a blízkosť vzťahu otec - syn. Z. Kiczková a M. Szapuová na tomto mieste zdôrazňujú, že **k tomu, aby bolo možné prekonať tradičný model otcovstva** (a patriarchálny myšlienkový rámec ktorého je súčasťou i produktom) je potrebné uvoľniť pevné konceptuálne či pojmové spojenie medzi ženou a dieťaťom tak, aby sa vytvoril priestor pre tematizovanie spojenia medzi mužom a dieťaťom. To si vyžaduje redefiníciu ženy i muža, **je potrebná všeobecná zmena náhľadu na rodičovstvo, materstvo a otcovstvo**.

Viacerí autori a autorky zdôrazňujú, že podmienkou toho, aby otec bol schopný nadviazať skutočný vzťah súžitia s bábätkom je, aby odložil nabok svoju tradičnú mužskosť. „Mnohé štúdie na tému vzťahu otec - dojča počas prvého polroka hovoria jasnou rečou: otcovia sa zhostujú materských povinností tak dobre alebo takmer tak dobre ako matky. Teda tak ako matka, aj otec môže nadviazať vzťah súžitia s bábätkom – avšak s podmienkou, že dokáže odložiť svoju tradičnú mužskosť“ (Badinter 1998, s.179). „Nový „materský“ otec je dôkazom neplatnosti tézy o výlučnom príľnutí dojčaťa k matke a jeho dôsledku - že bábätko sa môže citovo viazať len na jednu osobu súčasne“⁷ (Badinter 1998, s.180). Novšie výskumy ukázali, že rodič, ktorý sa dieťaťu venuje najviac, sa stáva hlavným objektom príľnutia (attachementu) – a nemusí to byť matka.

E. Badinterová ďalej upozorňuje, že „**revolúcia otcovstva**“ **spôsobilá prevratné zmeny v budúcich pokoleniach**, predovšetkým podnietila zrod novej, diferencovanejšej a jemnejšej mužskosti. Takáto zmena však **predpokladá demokratickejšie vzťahy v manželstvách**, než aké sú známe v súčasnosti: vzťahy, ktoré by neboli len výsledkom dobrej vôle jednotlivcov, ale **aby aj inštitúcie moderných spoločností vnímali ženu ako rovnoprávnú s mužom**, ako aj fakt, že **otec má pre dieťa rovnakú hodnotu ako matka** (Badinter 1988, s.181).

Autorka súčasne upozorňuje aj na fenomén, ktorý môže proces premeny otcovstva ovplyvniť negatívne, a to na istú **nevôľu či nechotu matiek deliť sa o materstvo**. Odvolávajú sa na prieskumy z 80. rokov upozorňuje, že otcovia, ktorí sa chceli viac zapájať do starostlivosti o deti, sa nie vždy stretli s podporou a porozumením zo strany svojich manželiek – matiek detí. Predpokladá, že príčinou je nevôľa matiek ustúpiť z pozície materskej moci a ich strach z toho, že stratia svoju materskú nadradenosť a moc, o ktorú sa nechcú deliť. Neochota matiek deliť sa o svoj vplyv **má hlbšie spoločenské korene, ktoré súvisia s celkovým postavením ženy v spoločnosti. V patriarchálnej spoločnosti je totiž status ženy daný jej materstvom** – žena sa definuje ako matka, materstvo sa považuje nielen za údel, ale aj životné poslanie ženy, za definujúci (často hlavný alebo jediný) prvok jej identity. Neochotu žien zriecť sa materskej moci treba preto vnímať práve v tomto kontexte – v kontexte, ktorý status ženy odvodzuje od jej materstva.

Výskumy rodín so starajúcim sa otcom hovoria **o dvoch modeloch**: podľa jedného **matky a otcovia robia tie isté činnosti – sú navzájom zameniteľní**; druhý model spočíva v del'be činností – **matky a otcovia participujú na starostlivosti rovnakou mierou, ale úlohy si podedia, vykonávajú odlišné činnosti**. Obidva modely možno považovať za prejav prevratu v otcovskom myslení (Badinter 1998, s.184). Autorka si uvedomuje, že uplynie ešte veľa času, kým sa takéto otcovstvo uplatní v masovejšej miere. Takýto proces predpokladá, že muži budú schopní urobiť prechod od spochybnenia odevkej mužskosti cez prijatie obávannej ženskosti, po nájdenie novej mužskosti zlučiteľnej so ženskosťou.

preložiteľný výraz „nurturing“ alebo „parenting“: tieto výrazy jednak zachytávajú priebežnosť vykonávania činnosti, fakt, že tu nejde o statický vzťah, ale o niečo, čo sa vykonáva systematicky a dlhodobo. Tieto termíny zároveň stierajú rodové rozdiely, nie sú viazané ani na biologického rodiča - matku či otca.

⁷ Je tu obsiahnutá kritická narážka na známu a veľmi populárnu (aj u nás) teóriu vývinového psychológa Johna Bowlbyho, podľa ktorého je diáda matka - dieťa základnou a primárnou jednotkou v ľudskom vývoji, základný typ ľudskej väzby, určujúci faktor pre psychologický vývin dieťaťa a vlastne pre celý jeho život, pretože má determinujúci účinok na schopnosť dieťaťa nadväzovať vzťahy s inými ľuďmi.

Byť dobrým otcom je nepochybne silný motív, ktorý by mohol motivovať mužov „k úsiliu o rovnosť“. V súčasnosti si aj na Slovensku stále viac mužov uvedomuje, že sú pre svoje deti dôležití. „Vtiahnutie“ muža do rodiny, jeho **prítomnosť a angažovanosť vo sfére rodiny sa však neobmedzuje len na rolu otca.**

V priebehu niekoľkých posledných rokov sa uskutočnili už aj na Slovensku empirické výskumy smerujúce k premenám otcovstva. Jedným z nich bol napríklad výskum Slovenského národného strediska pre ľudské práva z roku 2006 nazvaný *Úloha mužov pri podpore rodovej rovnosti*, ktorý mapoval postoje a názory žien a mužov SR na úlohu otca v rodine (SNSLP, 2006).

Názory populácie SR na zmenu roly otca v rodine (v %)

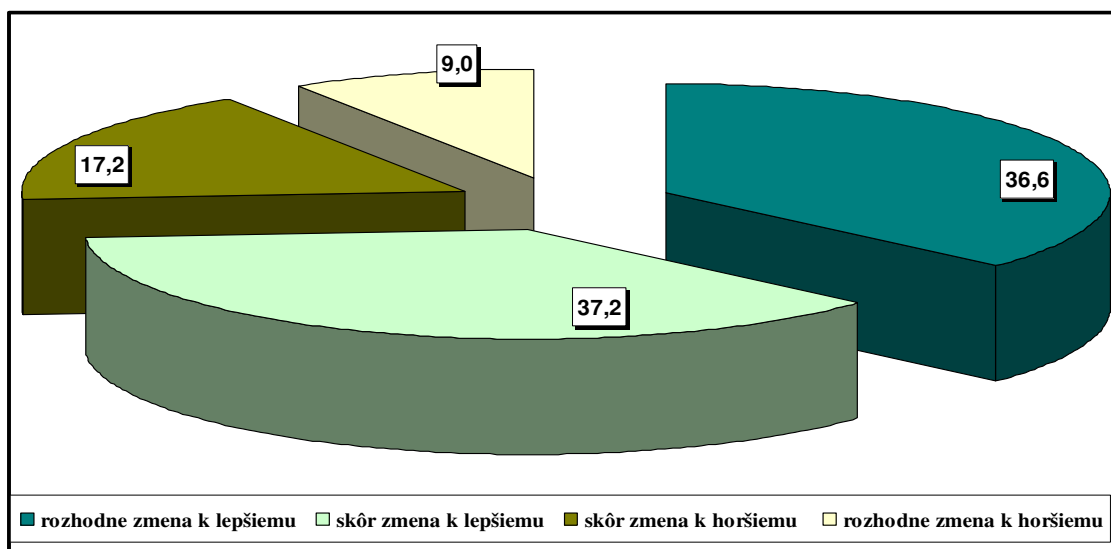
Názor na zmenu roly otcov	Podiel v %
výrazne sa zmenila	19,9
čistočne sa zmenila	28,6
zostala približne rovnaká	46,8
iná možnosť	0,1
<i>Nevie</i>	4,6
Spolu	100,0

Zdroj: SNSLP, 2006.

Názor dospeljej populácie SR staršej ako 18 rokov na to, či sa v porovnaní s minulosťou zmenila úloha otca v rodine, bol pomerne „rozpoltený“. **Približne polovica (49 %) sa priklonila k názoru, že rola otca sa zmenila** (20 % konštatovalo výraznú zmenu tejto roly a 29 % čiastočnú zmenu), **u druhej polovice (47 %) prevládol názor, že rola otca zostala na Slovensku približne rovnaká ako v minulosti.** Zvyšných 5 % na otázku neodpovedalo. **Zmeny v úlohe otca pociťujú viac ženy** (takmer 60 % z nich), z mužov sa väčšina priklonila k názoru, že situácia je v tomto smere na Slovensku približne rovnaká. Zmeny oveľa silnejšie pociťujú **príslušníci najstaršej generácie** vo veku nad 60 rokov: z nich si až 31 % myslí, že došlo k výrazným zmenám v role otcov, kým u mladých respondentov do 24 rokov tvorili zástancovia takéhoto názoru necelých 10 %. Názor strednej generácie je polarizovaný: u tej mladšej časti z nich (okolo 40 rokov) prevážil názor, že k zmene neprišlo, s rastúcim vekom pribúda tých, ktorí zmenu zaznamenali. Zmeny konštatovali **častejšie vysokoškóľáci a obyvatelia Bratislavy a Košíc a väčších miest** nad 50 tisíc obyvateľov.

Vnímanie zmeny však automaticky neznamená, že je považovaná za pozitívnu. Preto mala tá časť populácie, ktorá zmenu v úlohe otcov reflektovala, uviesť svoj postoj k tejto zmene – či ju považuje za pozitívnu alebo negatívnu. Ako ukazuje graf nižšie, jednoznačne **prevládol názor, že ide o pozitívnu zmenu**: myslí si to takmer 75 % opýtaných, zvyšná štvrtina zmenu hodnotila negatívne.

Hodnotenie zmeny roly otca v rodine populáciou SR (v %)

Poznámka: Na otázku odpovedala len tá časť respondentov a respondentiek, čo reflektovali nejakú zmenu v role otca (spolu 49 % celkového súboru).

Zdroj: SNSLP, 2006.

Odpovede žien a mužov na túto otázku **boli takmer úplne identické**. Výrazné rozdiely sa ale prejavili z hľadiska veku: staršia generácia sa oveľa častejšie priklonila k názoru, že ide o pozitívne zmeny, najmladšia generácia najčastejšie vyjadrila negatívny postoj. Môže to súvisieť s viacerými faktormi, ako je napríklad určitá idealizácia detstva svojich rodičov, vplyv stresu z pracovnej preťažnosti a nedostatku času na deti a podobne. **Negatívne hodnotenie zmien v úlohe otca v rodine bolo častejšie v tých regiónoch** (napr. Prešovský kraj), ktoré sa vyznačujú vysokou nezamestnanosťou spojenou s časťami a dlhodobými odchodmi otcov za prácou a z toho vyplývajúcou dlhodobou absenciou v rodine a pri výchove detí.

Čo konkrétne sa v úlohe otca v rodine na Slovensku zmenilo? Mapovanie názorov na zmeny v úlohe otca dopĺňala vo výskume voľná otázka o obsahu a podstate týchto zmien. Celkovo **prevládali výpovede týkajúce sa vyššej participácie dnešných otcov na starostlivosti o deti alebo pri plnení domácich povinností** v porovnaní so situáciou v minulosti. Do tejto skupiny sa začlenilo až 70,9 % výpovedí. Spolu 21,1 % upozornilo na negatívnu zmenu spôsobenú problémami s ekonomickým zabezpečením rodiny, čo zároveň znamená menej času u otcov na rodinný život. Zostávajúcich 8 % výpovedí dávalo akcent na popis zlej situácie v minulosti, alebo uviedli ešte iný aspekt zmeny.

Typy odpovedí podľa zdôrazňovaného aspektu zmeny v úlohe otca v rodine (v %)

Oblasť zmeny	Podiel v %
<i>Vyššia participácia na výchove a starostlivosti o deti a domácnosť</i>	70,9
- Citová oblasť	1,8
- Deľba práce – domáce práce	14,1
- Materská/rodičovská dovolenka – asistancia pri pôrode	11,6
- Starostlivosť o deti – výchova	28,1
- Rodová rola – úloha (konštatovaná zmena)	6,0
- Ekonomická aktivita žien - emancipácia	9,2
<i>Nutnosť ekonomického zabezpečenia rodiny a menej času na rodinný život</i>	21,1
<i>Porovnanie s minulosťou, akcent na popis zlej situácie v minulosti</i>	7,5
<i>Iné odpovede</i>	0,5
Spolu	100,0

Zdroj: SNSLP, 2006.

Obsahovo sa výpovede žien a mužov SR o zmenách v role otca rozčlenili do troch základných typov. Jedna skupina zdôrazňovala pozitívne stránky tejto zmeny (tých bola väčšina), druhá skupina

upozorňovala na tie nové skutočnosti, ktoré rolu otca ovplyvnili negatívne, tretí typ tvorili neutrálne odpovede. **V rámci pozitívnych výpovedí sa uvádzalo šesť aspektov otcovstva**, ktoré však boli veľmi nerovnomerne empiricky zastúpené:

- *Citová oblasť*: Zdôrazňovanie zmien otcovstva v citovej oblasti bolo v rámci odpovedí zastúpené najslabšie (necele 2 %). Do tejto kategórie sa zaradili odpovede typu: „*muži sa už nehanbia za svoje city*“, „*otec nie je len hlava rodiny, ale aj priateľ*“, „*otec viac s deťmi komunikuje, sú si bližší*“...
- *Zmena tradičných rodových rolí*: Táto kategória patrila tiež k relatívne slabo zastúpeným (6 %). Výpovede boli previazané na viaceré sféry, ale dominantne sa v nich zdôrazňovala zmena otcovstva a jeho obohatenie o obsahy roly matky. K typickým odpovediam v tejto kategórii patrili nasledovné: „*otec preberá niektoré úlohy ženy – matky*“, „*otec už nemusí byť ten, kto je živiteľ rodiny*“, „*rovnoprávnosť žien ovplyvnila úlohu otca, má viac povinností v domácnosti*“, „*úlohy otca a matky sa čoraz viac vyrovnávajú*“...
- *Dôsledok širšej pracovnej angažovanosti a emancipácie žien*: Podiel odpovedí v rámci tejto tretej kategórie sa priblížil k hranici 10 %. Vo výpovediach tohto typu sa akcentovala ako zdroj zmien hlavne ekonomická aktivita žien, ktorú vidia ako pozitívny predpoklad pre posilnenie ich postavenia v spoločnosti. Typickými odpoveďami boli: „*takmer všetky ženy sú zamestnané, muži preto musia viac pomáhať v domácnosti*“, „*deľba práce závisí od toho, kto viac zarába*“, „*ženy si budujú kariéru a starosť o deti sa snažia prideliť aj otcom*“, „*ženy sú viac emancipované, viac sa venujú zamestnaniu ako kedysi*“...
- *Účasť otcov na starostlivosti v najrannejšom veku dieťaťa*: Pomerne často (takmer 12 %) sa vyskytovali odpovede, ktoré zdôrazňovali najmä širšie zapojenie otcov pri narodení dieťaťa a bezprostredne po ňom (čerpanie rodičovskej dovolenky, účasť pri pôrode). Ide o veľmi citlivé štádium v živote mladej rodiny a mnohí respondenti a respondentky práve tu pociťovali zmeny najsilnejšie. K typickým odpovediam patrili: „*častejšie otcovia zostávajú na materskej, kedysi to tak nebolo*“, „*muž môže čerpať materskú dovolenku a berie na seba viac starostlivosti o deti*“, „*otec môže byť pri pôrode, môže ísť na materskú dovolenku*“...
- *Deľba práce v domácnosti*: Tento obsah zmien bol druhým najčastejšie uvádzaným (vyše 14 %). Domáce práce ako tradične ženská sféra - napriek tomu, že stále zostávajú doménou žien - sú silným indikátorom, ktorý je veľmi citlivý aj pri menších posunoch a zmenách. Vo výpovediach sa často viazala so zamestnanosťou žien. Zaradili sa sem odpovede typu: „*keď obaja pracujú, musia si deliť úlohy v domácnosti*“, „*môj manžel už má viac času pre rodinu, aj veľa pomáha pri domácich prácach*“, „*muž sa môže starať o domácnosť tak, ako žena*“, „*muž robí aj určité „ženské“ veci, napr. varí, perie, čo nebolo v minulosti*“...
- *Starostlivosť o deti a ich výchova*: Táto kategória bola najsilnejšie zastúpená (vyše 28 %), teda práve v tejto oblasti vidia obyvatelia Slovenska najväčšie zmeny v úlohe otca v rodine. Objavovala sa aj pri v odpovediach zaradených v predchádzajúcich kategóriách, nebola však vyjadrená explicitne alebo tvorila len doplnok iného aspektu zmeny. Zdá sa, že **obyvatelia SR, tak muži ako aj ženy, cítia zmeny vo vzťahu rodič - dieťa veľmi intenzívne, možno vzhľadom na svoje vlastné detstvo**. Išlo v nich najmä o čas a intenzitu starostlivosti otcov o svoje dieťa či deti. Z typických odpovedí možno uviesť: „*otcovia sa v dnešnej dobe viac venujú deťom*“, „*otec sa podieľa na výchove, rieši problémy detí*“, „*niektorí otcovia sa starajú o svoje deti ako ich matky*“, „*veľa otcov sa stará o deti, sú napr. na OČR a manželka pracuje, viac sa venujú deťom, rodine a výchove detí*“...

Pomerne veľká skupina výpovedí o zmene úlohy otcov v rodine zdôrazňovala **negatívne aspekty zmien**. Vychádzali väčšinou z dôrazu na **zlú ekonomickú situáciu mladých rodín, ktorá núti rodičov a zvlášť otcov viac a viac pracovať, čím im zostáva stále menej času na rodinu**. V tomto duchu odpovedala viac ako 20 % obyvateľov Slovenska. Išlo najmä o respondentov a respondentky z nižších príjmových kategórií a žijúcich v regiónoch s vysokou nezamestnanosťou. Ukázala sa tu pomerne silná súvislosť medzi hodnotovou sférou a socio-ekonomickým prostredím, v ktorom rodina žije. Z typických odpovedí: „*muž ako živiteľ rodiny nemá žiadny voľný čas*“, „*finančné zabezpečenie je viac na otcovi, matky s malými a viacerými deťmi ťažko zoženú prácu*“, „*otcovia majú menej času*“

na deti, odchádzajú na týždňovky, do zahraničia“, „zostáva menej času na deti ako kedysi. Veľa práce, stresov, existenčné riešenie, deti sú zanedbávané“, „ak chce otec rodinu slušne zabezpečiť, musí mať aj dve roboty“...

Tretiu skupinu tvorili **odpovede, ktoré konštatovali všeobecné porovnanie s minulosťou a pohľad cez optiku generačných zmien**, neprejavovali však hodnotiaci obsah. K takýmto výpovediam patrí napríklad: „predtým boli zamestnaní otcovia a manželky boli doma s deťmi, teraz sú ženy viac emancipované“, „predtým ženy, hlavne na dedine nepracovali, mali na starosti rodinu a domácnosť. Muži boli obsluhovaní. Dnes to tak nie je.“, „myslím, že na Slovensku sa situácia čiastočne zmenila, ale na Kysuciach zostala približne rovnaká“...

Záverom možno zhrnúť, že **u obyvateľov a obyvateľiek Slovenska výrazne prevažuje pozitívne vnímanie zmien úlohy otca v rodine**, ktoré bolo viac ako 3-krát častejšie ako vnímanie a zdôrazňovanie negatívnych aspektov týchto zmien. **Pre ďalšie prehlbovanie rovnosti medzi mužmi a ženami** je to optimistické zistenie, ktoré **by malo byť výzvou na jeho aktívne presadzovanie v praxi**.

Zisťovanie názorov populácie Slovenska o otcovstve dopĺňala vo výskume SNSLP z roku 2006 otázka zameraná na **obraz „dobrého otca“**. Konkrétne sa otázka pýtala na **vlastnosti, aké by mal mať dobrý otec**. Výpovede, ktoré sa podarilo od respondentov a respondentiek zozbierať, obsahovali veľmi široký okruh vlastností alebo typov správania, ktoré by mal, resp. nemal mať „dobrý otec“. Aj v tomto prípade sa získané odpovede obsahovo rozčlenili do šiestich kategórií vlastností a typov správania. Často boli kombinované, rozhodujúcu úlohu hrala vlastnosť uvádzaná v prvom poradí alebo tá, na ktorú bol položený väčší dôraz.

Vlastnosti a typy správania prisudzované „dobrému otcovi“ (v %)

Typy vlastností a správania	Podiel v %
1. Priateľský, komunikatívny, starostlivý (tolerantný k) o manželku a deti (celú rodinu)	60,5
2. Dobré finančne zabezpečil rodinu	14,5
3. Prísny, pravý chlap by mal zostať	3,4
4. Nepiť veľa alkohol	7,7
5. Veselý, hrať sa s deťmi	4,4
6. Inteligentný, pracovitý, šikovný	9,5
Spolu	100,0

Zdroj: SNSLP, 2006.

Najmenšiu skupinu tvorili odpovede zdôrazňujúce vlastnosti, ktoré súvisia s tradičnou predstavou tzv. „tvrdej ruky“ (3,4 %). Išlo o vlastnosti, ako je tvrdohlavosť, prísnosť, nebojnosť a podobne. Zdá sa, že tieto vlastnosti otca strácajú – tak u mužov ako aj u žien – na dôležitosť, čo svedčí o významnom posune v tejto oblasti. Ide o vývoj od vyznávania autoritatívneho otca k preferencii otca tolerantného a starostlivého.

Ďalšou skupinou (4,4 %) bol **okruh vlastností, ktoré zdôrazňujú u otca potrebu humoru a ochotu hrať sa s deťmi** (mal by byť veselý, hravý,...). Ide o vlastnosti späté s predstavou mladého, moderného otca, ktorý je hravý, veselý, má zmysel pre humor a venuje sa často deťom.

Do tretej skupiny (7,7 %) sa zaradili **vyjadrenia založené na negatívnom vymedzení – čo by dobrý otec nemal robiť**. Stručne by sa dala zhrnúť do jedného posolstva – nemal by piť alkohol. Svedčí to o tom, že alkohol je na Slovensku stále veľkým problémom rodín, najmä na strane mužov. Dá sa predpokladať, že nepitie alkoholu ako najdôležitejší faktor „dobrého otca“ uvádzali tí, ktorí zrejme s alkoholom svojich otcov, partnerov, príbuzných a priateľov majú nejakú skúsenosť. Preto silný dôraz na to: „aby nepil alkohol“, „aby nebol alkoholik“, „aby nechodil do krčmy“ a podobne.

Do štvrtej kategórie vlastností „dobrého otca“ spadajú tie, ktoré **spadajú do obrazu otca pracovitý a šikovný**. Takmer 10 % populácie Slovenska preferuje takýto typ otca. Podľa tejto skupiny by „dobrý otec“ mal byť hlavne pracovitý, inteligentný, vzdelaný, šikovný či múdry.

Na tieto vlastnosti nadväzuje aj ďalšia skupina odpovedí, kde je však **hlavný dôraz kladený na schopnosť finančného zabezpečenia rodiny**. Podľa týchto výpovedí by „dobrý otec“ mal hlavne dobre zarábať a finančne zabezpečiť rodinu (14,5 %).

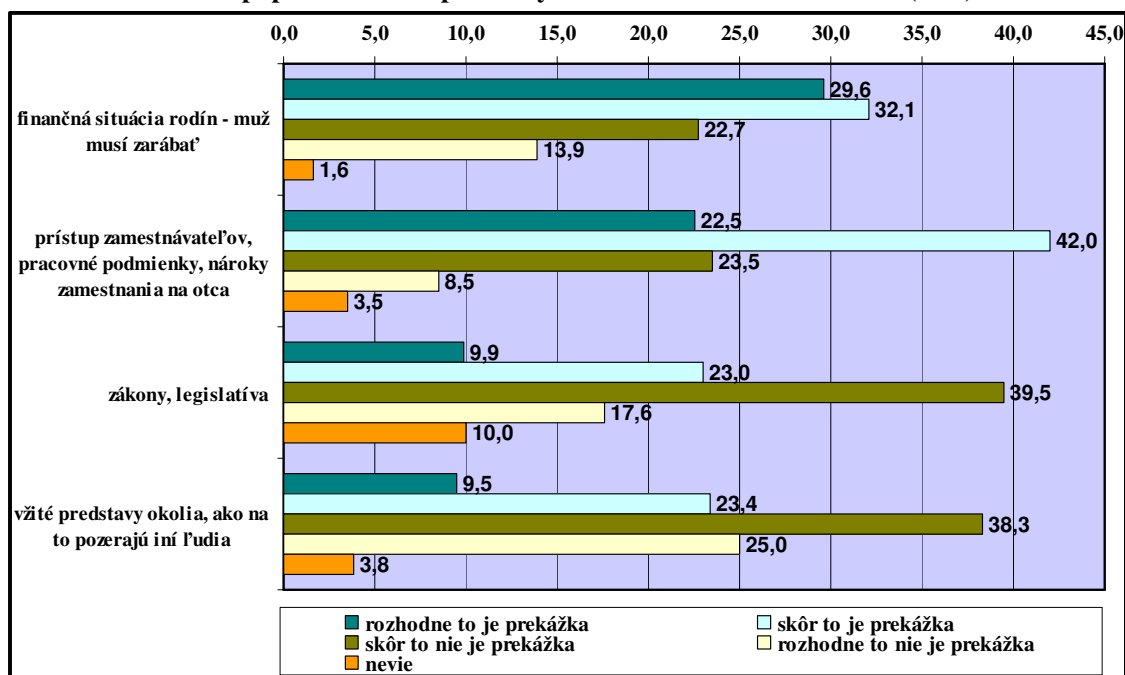
Absolútna väčšina slovenskej populácie (viac ako 60 %) považuje za dominantné vlastnosti „dobrého otca“ tolerantnosť a starostlivosť. V tomto prípade voľné odpovede potvrdili zistenia, ktoré boli deklarované v iných otázkach.

Ako si teda väčšina obyvateľov Slovenska predstavuje „dobrého otca“? Mal by mať päť najdôležitejších vlastností: starostlivý, zodpovedný, láskavý, dobrý a trpezlivý. K nim sa pripájajú vlastnosti ako chápaný, milý, pozorný, spoľahlivý a obetavý. **Jednoznačne sa tu prejavuje posun od autoritatívneho otca k preferencii otca tolerantného a starostlivého.**

Výskum z roku 2006 obsahoval aj otázku, čo bráni mužom v tom, aby sa mohli realizovať v úlohe otcov viac. Podľa názoru populácie SR **medzi prekážkami širšej účasti otcov v rodinách jednoznačne prevládajú tie, ktoré sú zviazané so zamestnaním a prácou otcov. 62 % skúmaných osôb dalo dôraz na zlú finančnú situáciu rodín, ktorá núti otcov čo najviac pracovať.** Dá sa teda konštatovať, že viac ako dve tretiny dospelé populácie SR vidí hlavnú prekážku toho, aby sa muži mohli viac realizovať v starostlivosti o deti a o domácnosť v oblasti finančnej stránky zamestnania.

V odpovediach sa ukázala vzácna zhoda medzi mužmi a ženami, čo svedčí o tom, že stret nárokov zamestnania a otcovstva prežívajú obidve pohlavia rovnako intenzívne. Z hľadiska veku je situácia podobne vyrovnaná, zhruba rovnaké percentá z každej vekovej kategórie zdôrazňujú tento typ prekážky. Najsilnejšie však túto prekážku predsa len deklarovala veková skupina 25-34 rokov, čo zodpovedá obdobiu zakladania rodín a štatisticky sa v tomto intervale rodí na Slovensku najviac detí. Istá súvislosť sa prejavila vzhľadom na rodinný stav respondentov a respondentiek. Najmenej tých, ktorí/é si myslia, že ekonomická aktivita otcov je najväčšou prekážkou realizácie v rodine, bolo v rámci skupiny slobodných. Zrejme väčšina z nich sú mladí ľudia bez detí a nepociťujú tak intenzívne ekonomický tlak, na druhej strane môže ísť aj o istý hodnotový posun.

Názor populácie SR na prekážky v realizácii mužov v role otca (v %)

Otázka: „Podľa Vás, existujú alebo neexistujú dnes na Slovensku nejaké prekážky v tom, aby sa muži mohli viac realizovať v úlohe otcov? Prečítam Vám teraz niekoľko oblastí a ku každej mi povedzte, či je to prekážkou pre mužov, aby sa mohli realizovať v úlohe otcov alebo nie.“

Zdroj: SNSLP, 2006.

Spolu takmer 65 % skúmaného súboru si myslí, že sú to pracovné podmienky a nároky zamestnania na otcov, ktoré im bránia viac sa realizovať v rodine a pri výchove detí. Podobne ako v prvom variante, znovu sa prejavila silná zhoda medzi mužmi a ženami. Z hľadiska veku sú hlavné diferencie medzi mladšou generáciou (18-44 rokov) a strednou (45 a viac rokov), pričom u mladšej generácie je tento dôvod oveľa silnejšie artikulovaný. Je to logické, pretože práve oni aktuálne

zažívajú problémy so starostlivosťou o deti. Z hľadiska ďalších sledovaných znakov sa neprejavujú žiadne silnejšie súvislosti, odpovede boli vo všetkých variantoch rozdelené takmer rovnomerne.

Prekážky v legislatíve vyznačila podstatne menšia časť súboru (približne jedna tretina). Dá sa povedať, že pre väčšinu našich obyvateľov je táto oblasť preda len trochu vzdialená, nesledujú ju alebo nemajú dostatok informácií a priameho prístupu k legislatívnym úpravám. Na druhej strane to môže signalizovať skutočnosť, že na Slovensku je relatívne dobrá legislatíva, ktorá vytvára rovnaký prístup k realizácii rodičovskej funkcie u matiek aj otcov, a hlavné problémy sú skôr s jej implementáciou. Názory sú opäť vyrovnané vo všetkých skupinách obyvateľov.

Najmenej vníma populácia SR ako prekážku pre aktívnu participáciu otca v rodine tradičné predstavy blízkeho okolia a pretrvávajúce stereotypy. Viac ako 60 % uviedlo, že „vžitú predstavu okolia“ nepôsobí ako bariéra aktívnejšieho otcovstva. Ide o pomerne zaujímavé zistenie, pretože vo viacerých hodnotovo a postojovo zameraných výskumoch sa práve ukazuje, že vplyv tradične zameraného sociálneho okolia a rozšírených stereotypov správania je silnou prekážkou pre zmeny, najmä zmeny v rodinných modeloch a správani. **Obyvatelia a obyvateľky SR si tento typ prekážok alebo menej uvedomujú, alebo sú silnejšie faktory spočívajúce v oblasti platenej práce** (nízke mzdy, vysoké nároky zamestnávateľov, potreba dodatočných úväzkov pre zabezpečenie rodiny a podobne).

Pozrime sa ešte, aké sú skúsenosti populácie Slovenska s účasťou otcov na rodičovskej zodpovednosti (participácia pri významných rodinných udalostiach a účasť na „oficiálnej“ starostlivosti o deti). Zisťovali sa prostredníctvom otázky - batérie pozostávajúcej z piatich rodinných udalostí či situácií: prítomnosť otca pri pôrode dieťaťa, čerpanie rodičovskej dovolenky (aspoň jej časti) otcom, čerpanie špeciálneho voľna pri narodení dieťaťa otcom, opakované čerpanie otcom ošetrovného pri chorobe dieťaťa (OČR – pracovné voľno zo zamestnania s príspevkom zo sociálneho poistenia) a opakované čerpanie riadnej dovolenky otcom za účelom starostlivosti o dieťa. U každej z nich mali respondenti a respondentky posúdiť, či prípad poznajú z vlastnej rodiny, širšej rodiny, z prostredia známych alebo ho nepoznajú vôbec.

Skúsenosť s účasťou otcov pri rodinných udalostiach (v %)

Typ rodinnej udalosti, situácie	Má takú skúsenosť	Z toho skúsenosť:		Nemá takú skúsenosť	Spolu
		osobnú	sprostredkovanú		
...otec dieťaťa bol prítomný pri pôrode	47,5	6,7	40,8 /14,9:25,9/	52,5	100,0
...otec dieťaťa čerpal rodičovskú dovolenku alebo aspoň jej časť	40,1	2,2	37,9 /6,8:31,1/	59,9	100,0
...otec dieťaťa si vyčerpal špeciálne otcovské voľno pri narodení dieťaťa	40,3	6,6	33,7 /9,6:24,1/	59,7	100,0
...otec dieťaťa bol viackrát s chorým dieťaťom na OČR (nie iba raz)	66,1	10,3	55,8 /17,5:38,3/	33,9	100,0
...otec dieťaťa viackrát čerpal dovolenku, aby zabezpečil starostlivosť o dieťa (nie iba raz)	64,3	11,2	53,1 /18,7:34,4/	35,7	100,0

Otázka: „Poznáte z vlastnej rodiny alebo vo svojom okolí prípad, keď: ...“ **Možnosti odpovedí:** 1 = stalo sa to v mojej rodine (mne alebo môjmu partnerovi), 2 = stalo sa to v širšej rodine (v rodine súrodenca, rodičov,...), 3 = poznám taký prípad vo svojom okolí (sused, známy, kolega, priateľ,...), 4 = vôbec nepoznám niekoho takého vo svojom okolí, 9 = neviem

Poznámka: Údaje uvádzané v zátvorke pri sprostredkovanej skúsenosti predstavujú rozlíšenie medzi variantom č.2 a č. 3, teda či sa respondenti alebo respondentky s tou - ktorou situáciou stretli vo svojej širšej rodine, alebo sa táto ich skúsenosť týka širšieho okolia (priateľa, príbuzní, známi...).

Zdroj: SNSLP, 2006.

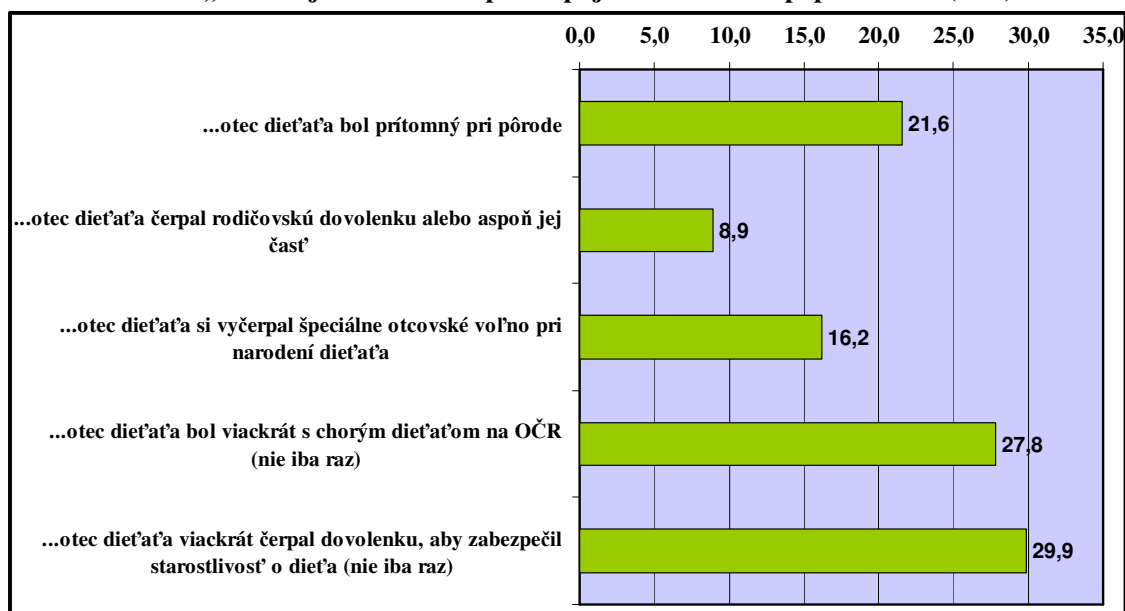
Ako uvádza predchádzajúca tabuľka, **skúsenosť populácie SR s participáciou otcov na vybraných udalostiach nie je príliš široká**, ale nedá sa hodnotiť ani ako zanedbateľná. **Takmer 60 % opýtaných nepozná otca, ktorý by čerpal rodičovskú dovolenku**, napriek tomu, že podľa zákona je dostupná pre obidvoch rodičov (záleží na ich individuálnej dohode). **Približne rovnaký podiel (60 % skúmaných) nepozná takého otca, ktorý by si vybral špeciálne voľno pri narodení dieťaťa.** Pri

tejto udalosti je pravdou, že ju zákon neumožňuje (otcovská dovolenka v podmienkach SR fungovala iba dva roky a pre „nezáujem otcov“ bola zrušená), mnohí zamestnávateľia však poskytujú takúto možnosť pracovného voľna nad rámec zákona. **Rozšírená nie je ani skúsenosť s účasťou otcov pri pôrode dieťaťa:** viac ako polovica populácie SR nepozná takýto prípad otca. Zostávajúce dve sledované udalosti – čerpanie ošetrovného pri chorobe dieťaťa a čerpanie riadnej dovolenky pri potrebe starostlivosti o dieťa - sú na Slovensku podstatne známejšie: takéhoto otca pozná okolo 65 % skúmaných osôb.

Pri porovnaní osobnej (pozná z vlastnej rodiny) a sprostredkovanej skúsenosti sa ale ukazuje, že prevažuje sprostredkovaná skúsenosť. **Obyvatelia a obyvateľky Slovenska „participujúcich“ otcov poznajú skôr zo svojho okolia, než by išlo o osobnú skúsenosť z vlastnej partnerskej rodiny.** Sprostredkovaná skúsenosť je neporovnateľne vyššia, u niektorých udalostí až mnohonásobne vyššia ako osobná. Prítom v rámci sprostredkovanej skúsenosti platí, že je to prevažne „cudzia“ skúsenosť, teda nejde o otca prínaľežiaco k širšej rodine, ale o otca z okruhu známych, kolegov, susedov alebo priateľov.

Z vlastnej alebo širšej rodiny pozná takého otca, ktorý bol prítomný pri pôrode svojho dieťaťa, približne pätina dospeléj populácie SR (21,6 %). Prípad otca čerpajúceho aspoň čiastočne rodičovskú dovolenku sa v užšom alebo širšom rodinnom prostredí vyskytol len u necelých 9 % opýtaných. Otca čerpajúceho pri narodení dieťaťa špeciálne voľno však uviedlo zo svojho rodinného prostredia 16,2 %. Necelá tretina populácie Slovenska staršej ako 18 rokov má vo svojej užšej či širšej rodine takého otca, ktorý bol opakovane s chorým dieťaťom na OČR – tzv. ošetrovanie člena rodiny (27,8 %), alebo otca, ktorý si opakovane vybral riadnu dovolenku, aby sa mohol starať o dieťa (za túto situáciu dosiahol podiel kladných odpovedí 29,9 %).

Podiel „rodinnej“ skúsenosti s participujúcimi otcami u populácie SR (v %)

Poznámka: „Rodinná“ skúsenosť = spolu skúsenosť z vlastnej alebo širšej rodiny.

Zdroj: SNSLP, 2006.

Skúsenosť s participáciou otcov na rodinných udalostiach sa mierne diferencovala iba podľa veku a miesta bydliska. **U najmladšej generácie bol zaznamenaný vyšší výskyt prítomnosti otcov pri pôrode dieťaťa, u všetkých ostatných skúmaných udalostí vykázala mierne vyšší výskyt stredná generácia.** Podľa miesta trvalého bydliska **skúsenosť s participujúcimi otcami narastala s veľkosťou bydliska.** Napríklad osobná skúsenosť s účasťou otcov pri pôrode dieťaťa bola vo veľkých mestách až viac ako dvojnásobne vyššia než v malých obciach.

Skúsenosť s oficiálnou (t.j. vyžadujúcou čerpanie pracovného voľna) participáciou otcov pri vážnych rodinných udalostiach je na Slovensku prítomná, ale má skôr iba menší rozsah.

Najmenej je v slovenskom prostredí známe (aspoň čiastočné) čerpanie rodičovskej dovolenky otcami – takýto prípad otca pozná z vlastnej či širšej rodiny len necelých 9 % dospelaj populácie SR a zo širšieho okruhu známych a priateľov necelá tretina. Na Slovensku nie je zatiaľ príliš rozšírená ani účasť otcov pri pôrode dieťaťa či čerpanie špeciálneho voľna pri príležitosti narodenia dieťaťa. **Podpora vyššej participácie otcov v naznačenej oblasti by si žiadala vyššiu pozornosť zainteresovaných, vrátane prezentácie a propagovania dobrých príkladov.**

Skúsenosti a názory populácie Slovenska naznačujú isté pozitívne zmeny v úlohe otcov v rodinách, no naznačili aj viaceré prekážky, ktoré širšej participácii mužov v rodine bránia. Pozrime sa ešte, ako vidia bariéry stojace v ceste premeny otcovstva teoreticky (podľa uvádzanej štúdie Z. Kiczkovej a M. Szapuovej). **Proces premeny otcovskej roly predpokladá zmenu mužskosti v smere k novému mužovi.** To okrem iného bude znamenať aj prekonanie niekoľkých rozporov, ktoré charakterizujú súčasnú situáciu a ktoré fungujú ako bariéry. Ako najzávažnejšie sa javia nasledovné:

- *Rozpor medzi kognitívnou a konatívnou stránkou identity mužov:* Zmeny u mužov sa dejú väčšinou v kognitívnych dimenziách – čím ďalej tým viac mužov tvrdí, že akceptuje princíp rovnosti medzi rodmi, zároveň majú v každodennom živote problémy s konaním podľa tejto normy.
- *Rozpor medzi akceptáciou vo všeobecnej a individuálnej rovine:* Väčšina mužov akceptuje zmeny v rovnosti rodov v spoločnosti vo všeobecnej rovine ľahšie ako vo vlastnom vzťahu.
- *Rozpor medzi verejnou a súkromnou sférou:* Muži sú aktívni v profesionálnom kontexte, ale skôr pasívni doma - väčšia časť domácej práce stále patrí ženám.
- *Rozpor medzi repetitívnymi (stereotypnými, nudnými) a kreatívnymi (inovatívnymi, hravými) aktivitami:* Muži limitujú svoje výchovné úlohy na pôžitkárske aktivity v starostlivosti o dieťa ako je hranie, prechádzky, sledovanie TV a podobne.
- *Rozpor medzi tradičnou a novou mužskosťou:* Muži, ktorí predstavujú nové modely života so ženami a deťmi, sú stále diskriminovaní a zosmiešňovaní ako príliš „zožensteli“, mäkkí a pod.
- *Rozpor medzi materiálnymi výhodami mužskej role a materiálnymi nevýhodami ženskej role:* Mužská rola má ešte stále dosť veľa materiálnych výhod – muži viac zarábajú, aj keď robia rovnakú prácu ako ženy a majú oveľa lepšie príležitosti robiť kariéru ako ženy.

Ako dokladajú mnohé výskumy i štatistické analýzy, **história patriarchátu je v našich kultúrnych, sociálnych, politických a ekonomických štruktúrach stále hlboko zakorenená.** Muži a ženy absorbovali túto patriarchálnu históriu do svojich zvykov, emócií a schém myslenia. Ak hovoríme o rodovej rovnosti, táto otázka v sebe zahŕňa tak novú deľbu práce medzi oboma rodmi, ako aj prístup žien k zodpovedným pozíciám, a v neposlednom rade rozhodnutie mužov raz a navždy zastaviť snahy o monopolizovanie moci, ich úsilie o férové mzdy a také podmienky, ktoré zbavia spoločnosť diskriminácie. Posun k vyššej rodovej rovnosti si žiada nie len úsilie zo strany žien, ale aj vyššiu angažovanosť mužov pri jej presadzovaní⁸. **Prečo je potrebné a žiaduce, aby sa muži viac angažovali pri presadzovaní rodovej rovnosti?** Ako zdôrazňuje Z. Kiczková a M. Szapuová, v prvom rade **nemožno opomenúť pragmatické hľadisko**, podľa ktorého realizácia spravodlivejšieho usporiadania vzťahov medzi rodmi (reorganizácia v súčasnosti prevládajúcich hierarchických vzťahov) nebude prakticky možná bez väčšej zainteresovanosti a zaangažovanosti mužov, a to hlavne z toho dôvodu, že práve oni v prevažnej miere disponujú mocou a zdrojmi. Je však potrebné uvažovať aj o ďalších **významných spoločenských faktoroch**, ktoré stoja v pozadí úlohy mužov pri presadzovaní princípov rodovej rovnosti a pri ich zavádzaní do najrozličnejších sfér spoločenskej a politickej praxe. Ide tu hlavne o to, že **problém rodovej rovnosti už naďalej nie je možné chápať**

⁸ V tejto súvislosti pripomeňme slová bývalého švédskeho ministra Bengta Westerberga: „Musíme viac podporovať tých mužov, ktorí sa chcú riadiť princípmi rovnosti doma i v práci. Na čo teraz čakám je, kedy prvý riaditeľ vyhlási, že očakáva od všetkých mužov vo svojej firme, ktorí sa stanú otcami, že sa budú deliť o rodičovskú dovolenku so svojimi manželkami, a ak tak nespriavia, bude sa to chápať ako vážny nedostatok zodpovednosti, ktorý v budúcnosti obmedzí ich šance v kariére v spoločnosti. Ženy už dlhú dobu prehodnocujú svoje tradičné role. V mnohých štátoch našli už odvahu to zmeniť. Pre nás mužov nastal čas urobiť to isté. Máme veľa dobrých dôvodov urobiť to. So presvedčením, že spoločnosť vybudovaná na partnerstve medzi mužmi a ženami bude znamenať pre ľudstvo pokrok a lepšiu pripravenosť čeliť hrozbám.“

ako nejakú špecificky ženskú otázku, ako niečo, čo sa týka len životov žien, ale treba si uvedomiť, že muži sú súčasťou tohto problému a zároveň sú aj súčasťou jeho riešenia⁹. Ďalším dôvodom je aj postupné uvedomenie si toho, že prípadný **negatívny postoj mužov k rodovej rovnosti môže byť vážnou prekážkou jej dosiahnutia**, a to tak v politickej rovine (napr. môže výrazne znižovať účinnosť opatrení, či úplne ich zmariť), ale aj vo sfére individuálnych životov mužov a žien. Istá nevôľa či negatívny postoj zo strany mužov sa niekedy prejavuje napr. v neochote opustiť zaužívané rodové stereotypy a tradičné rodové roly a zároveň osvojiť si nanovo definované roly a podeliť sa so ženami o moc. V istom zmysle sa ale dá povedať, že pokiaľ sa nezmenia postoje a praktiky mužov, úsilie o dosiahnutie rodovej rovnosti nemôže priniesť želaný efekt.

Snaha žien o rovnoprávnosť a rodovú rovnosť môže totiž stroskotat na rezistencii, nezájme mužov. Preto je veľmi dôležité mužov oslovit' a presvedčiť ich o potrebe skončiť s patriarchátom – tvrdí to aj kanadský spisovateľ a aktivista, iniciátor kampane mužov proti násiliu páchanom na ženách *Biela stužka* Michael Kaufman, ktorý zdôrazňuje, že muži rovnako ako ženy môžu vzdorovať patriarchátu, patriarchálnym schémam myslenia a konania, môžu odmietat' sexizmus a môžu zohrávať pozitívnu úlohu pri transformovaní patriarchálnej spoločenskej štruktúry (Kaufman, M.: The AIM Framework).

V celej škále pozitívnych faktov – v zmysle smerovania k „novému otcovi“ a rovnosti rodov – je **otcovstvo všeobecne hodnotené ako pravdepodobne najdôležitejší faktor pre zmenu mužov.** Vyššia miera zaangažovanosti mužov na starostlivosti o deti a na domácich prácach povedie k spravodlivejšej delbe práce v domácnostiach a môže prispieť k rodovej rovnosti (podobne ako zaangažovanosť mužov v boji proti násiliu na ženách napomáha eliminácii tohto negatívneho fenoménu a úsiliu o rodovo spravodlivú spoločnosť).

Aktivity na podporu nového otcovstva sú potrebné na viacerých úrovniach – makroštrukturálnej, zamestnávateľskej i individuálnej¹⁰:

- *Na makroštrukturálnej úrovni je dôležité poskytnúť mužom nové modely hodnotenia pracovnej aktivity a rodinného života*
- *Treba robiť vzdelávacie kampane pre adolescentov na uľahčenie nájdania mužskej role, ktorá im sedí (práca s chlapcami)*
- *Podporovať zručnosti u mužov a chlapcov, ktoré sú potrebné pre realizáciu rodičovstva a udržiavanie vzťahov (neodrádzať chlapcov od hier a aktivít majúcich charakter starostlivosti)*
- *Je tiež potrebné rozšíriť diskusiu o „mužských otázkach“, aby viac zaujala aj mužov z iných prostredí, než sú akademické kruhy*
- *Mali by sa odvážnejšie presadzovať konkrétne príklady zmien: odstraňovať kultúrne bariéry a podporovať pozitívne kultúrne obrazy otcovstva (prevláda kultúra materstva, kultúra otcovstva absentuje)*

⁹ Na tento aspekt problematiky dôrazne upozorňuje napr. aj Michael Flood, austrálsky teoretik v oblasti men's studies (<http://www.xyonline.net/articles.shtml>).

¹⁰ Ako zdroj inšpirácie uvádzaných stratégií a aktivít poslúžili myšlienky a návrhy odborníka na men's studies Michaela Flooda a vystúpenie Waltera Hollsteina *Nové úlohy pre mužov a úžitok pre nich a pre ich deti* na medzinárodnom seminári Riadiaceho výboru pre rovnosť medzi ženami a mužmi RE, konal sa 17.–18.6.1997 v Štrasburgu (http://www.radaeuropy.sk/swift_data/source/dokumenty/ikre/publikacie/podpora_rovnosti.htm). M. Flood navrhol stratégiu smerujúcu k "novému otcovstvu" pozostávajúcu z piatich krokov či elementov. Vychádzal pritom z toho, že aktívne rodičovstvo otcov je želateľné nie preto, že by materinská starostlivosť či materinská prax bola nedostatočná; a ani nie preto, že by otcovia prinášali do výchovy detí niečo jedinečné; a už vonkoncom nie preto, že by v rodine mal byť otec ako jej hlava. Participácia otcov na výchove detí je želateľná preto, lebo otcovia, rovnako ako matky a iné osoby vykonávajúce rodičovstvo, významne prispievajú k emocionálnemu, fyzickému a sociálnemu vývinu a pohode svojich detí a rodín (Flood, M.: *Fatherhood and Fatherlessness* - http://www.xyonline.net/downloads/Fatherhood_DP59.pdf; 2003).

- *Pozornosť venovať aj vytváraniu zamestnania ústretového voči otcom: zosúladenie práce a rodiny je často vnímané ako niečo, čo sa týka žien - takéto chápanie si však vyžaduje zmenu, zosúladenie práce a rodiny sa týka aj otcov*
- *Rodinná politika by mala podporovať zdieľanú starostlivosť o deti, t. j. starostlivosť, na ktorej sa podieľajú obaja rodičia rovnakým dielom*
- *Podpora otcov sa dá uskutočniť aj využitím služieb pre rodinu a rodičovstvo*

✓ **Rodová stereotypizácia domácej sféry: názory a postoje obyvateľov SR¹¹**

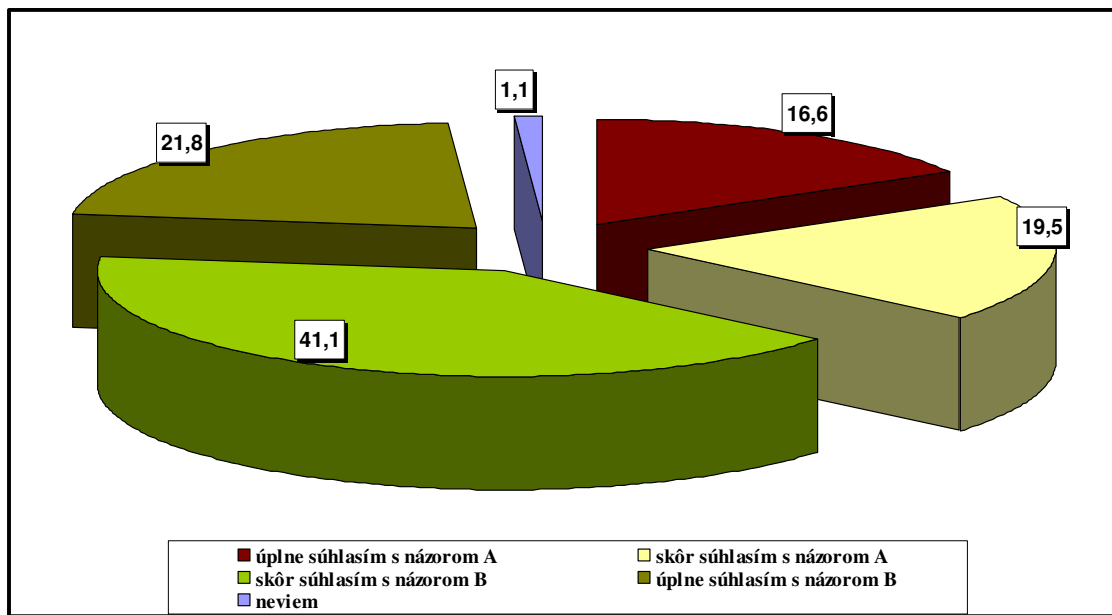
V posledných rokoch sa viaceré empirické výskumy pokúšali zistiť názory a postoje obyvateľov Slovenska k rôznym aspektom rodinného života, alebo k otázkam súvisiacim s preferovaním niektorej z dvoch základných životných sfér (práca a rodina) v rodovej perspektíve. Údaje umožňujú nahliadnuť, nakoľko v slovenskej spoločnosti pretrvávajú rodová stereotypizácia rôznych oblastí rodiny, resp. kde sa presadzuje vyváženejšie vnímanie týchto stránok života.

Do tohto rámca výskumných aktivít možno zahrnúť napríklad už uvádzaný výskum Slovenského národného strediska pre ľudské práva z roku 2006 (SNSLP, 2006). Dotazník použitý v tomto výskume obsahoval sadu otázok, ktoré sa pokúšali zistiť názory našich obyvateľov na stret pracovných a rodinných povinností - išlo napríklad o preferencie žien a mužov SR medzi potrebou finančného zabezpečenia rodiny a dostatkom času pre rodinu, stratégií ohľadne plánovania rodičovstva vo vzťahu k pracovnej kariére, ale aj postoje k modelom rodičovstva či názor na schopnosť otcov postarať sa o deti.

Čo sa týka preferencií medzi finančným zabezpečením rodiny a dostatkom času pre rodinu, vo výskume sa použila metóda polárnych výrokov, s ktorými mali skúmané osoby vyjadriť úplný alebo čiastočný súhlas.

Názor na dilemu finančné zabezpečenie rodiny vz. dostatok času pre rodinu (v %)

¹¹ Spracované na základe záverečnej správy z výskumu Slovenského národného strediska pre ľudské práva *Úloha mužov pri podpore rodovej rovnosti* (SNSLP, 2006), publikácie Inštitútu pre verejné otázky *Ona a on na Slovensku: zaoštréné na rod a vek* (Bútorová (ed.), 2008) a ďalších dostupných výskumov (najmä výskumy Sociologického ústavu SAV v rámci medzinárodnej komparácie *European Values Studies*).

Otázka: „Ktorý z nasledujúcich dvoch výrokov lepšie vystihuje Váš názor?

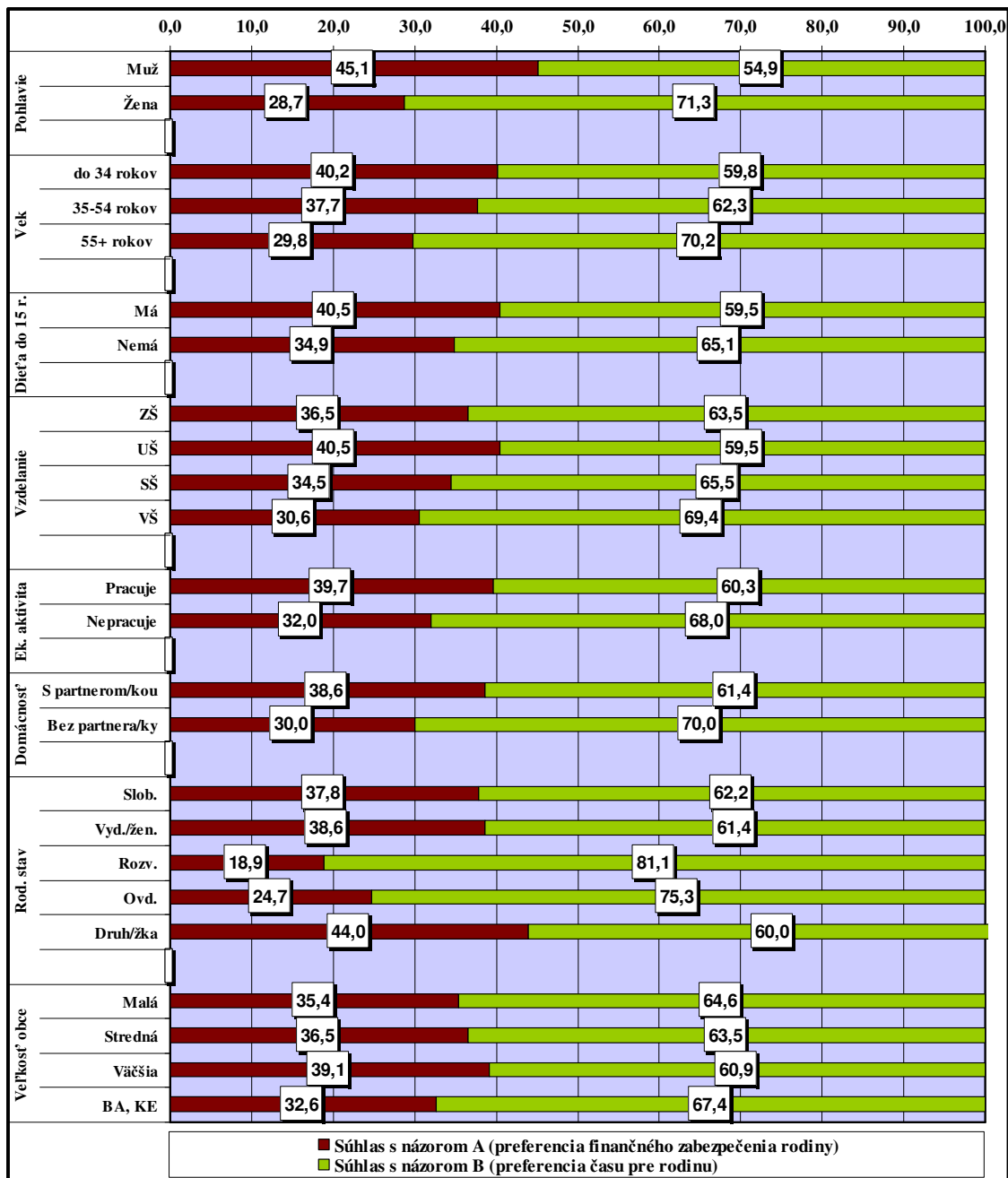
Výrok A. Treba veľa pracovať a zabezpečiť tak dostatok peňazí na pohodlný život rodiny a detí.

Výrok B. Treba pracovať s mierou, aj keby to znamenalo mať menej peňazí, ale mať dostatok času pre rodinu a deti.“

Zdroj: SNSLP, 2006.

Ako ukazuje graf vyššie, **väčšina populácie Slovenska uprednostnila druhý z hodnotených výrokov preferujúci čas pre rodinu.** Celkovo až 62,9 % súhlasilo s názorom, že *treba pracovať s mierou, aj keby to znamenalo mať menej peňazí, ale mať dostatok času pre rodinu a deti.* Z tohto celkového počtu 41,1 % obyvateľov vyjadrilo čiastočný súhlas a 21,8 % úplný súhlas. S opačným výrokom formulovaným ako „*Treba veľa pracovať a zabezpečiť tak dostatok peňazí na pohodlný život rodiny a detí*“ súhlasilo spolu 36,1 % (z toho 16,6 % úplne a 19,5 % čiastočne).

Názor na dilemu finančné zabezpečenie rodiny vz. dostatok času pre rodinu podľa základných sociálnych a demografických znakov (v %)

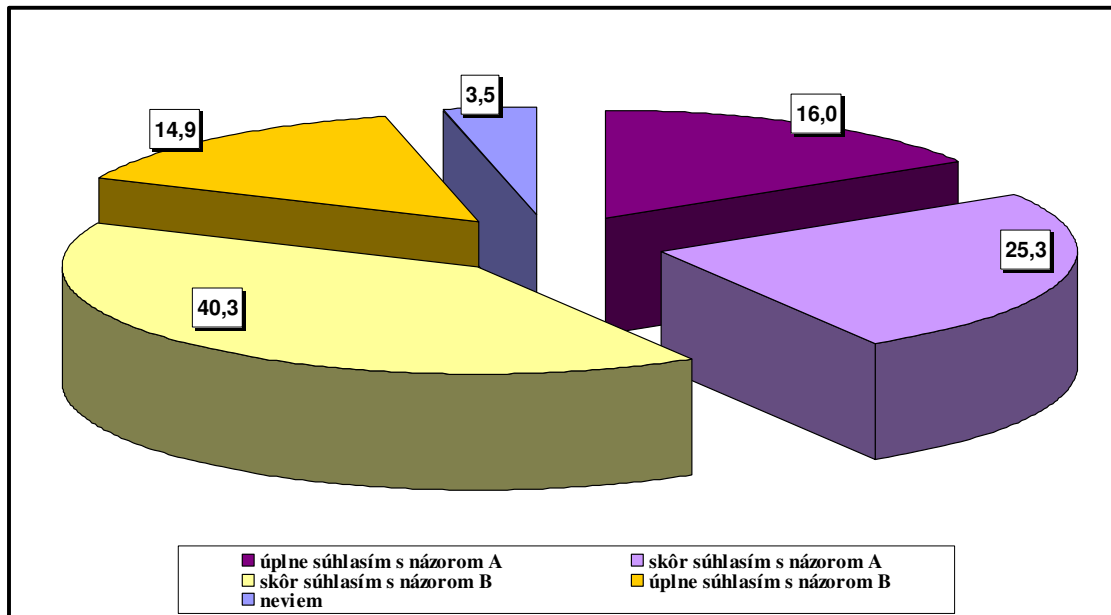

Zdroj: SNSLP, 2006.

Dôraz na finančné zabezpečenie rodiny bol silnejší u mužov (45,1 % súhlasiacich s výrokom A), najmladšej generácie (40,2 %), obyvateľov s deťmi do 15 rokov (40,5 %), vyučených (40,5 %), u pracujúcich (39,7 %) a u obyvateľov väčších miest (39,1 %). **Opačný názor – že treba mať dost' času pre rodinu**, aj keby to znamenalo menej peňazí – bol v porovnaní s priemerom **frekvencovanejší u žien** (71,3 %), staršej generácie (70,2 %), ďalej u vysokoškolákov (69,4 %), nepracujúcich (68 %), rozvedených a ovdovených (81,1 % a 75,3 %) a u obyvateľov Bratislavy a Košíc (67,4 %). Teda aj keď pri dileme „finančné zabezpečenie rodiny vz. dostatok času pre rodinu“ celkovo na Slovensku prevážil v polovici roku 2006 názor preferujúci čas pre rodinu pred financiami, podľa sociálnych a demografických znakov sa podiel jeho zástancov do istej miery diferencuje. Preferencie sa odlišovali najmä podľa pohlavia a veku.

Pre Slovensko boli pred rokom 1989 typické pomerne skoré pôrody (prvý v priemere u žien okolo 22 rokov), spravidla dva rýchlo za sebou, za ktorými nasledoval vstup alebo návrat na trh práce a v podstate nepretržitá (materskou či rodičovskou dovolenkou) pracovná kariéra. Bolo preto zaujímavé zistiť, ako sa názor na časovanie rodičovstva a budovanie postavenia v zamestnaní zmenil po revolučných spoločenských zmenách a na prahu 21. storočia. Názor na dilemu „rodičovstvo verzus pracovná kariéra“ sa tiež sledoval cez dvojicu výrokov vyjadrujúcich opačný postoj: **Výrok A.** „Trebá mať deti skoro a zamestnaniu sa venovať naplno až potom, keď sú deti väčšie a nevyžadujú intenzívnu starostlivosť.“; **Výrok B.** „Najprv si treba vybudovať určité postavenie v zamestnaní a narodenie detí treba posunúť na neskôr.“

Názor na dilemu rodičovstvo vz. pracovná kariéra (v %)

Výrok A. „Trebá mať deti skoro a zamestnaniu sa venovať naplno až potom, keď sú deti väčšie a nevyžadujú intenzívnu starostlivosť.“

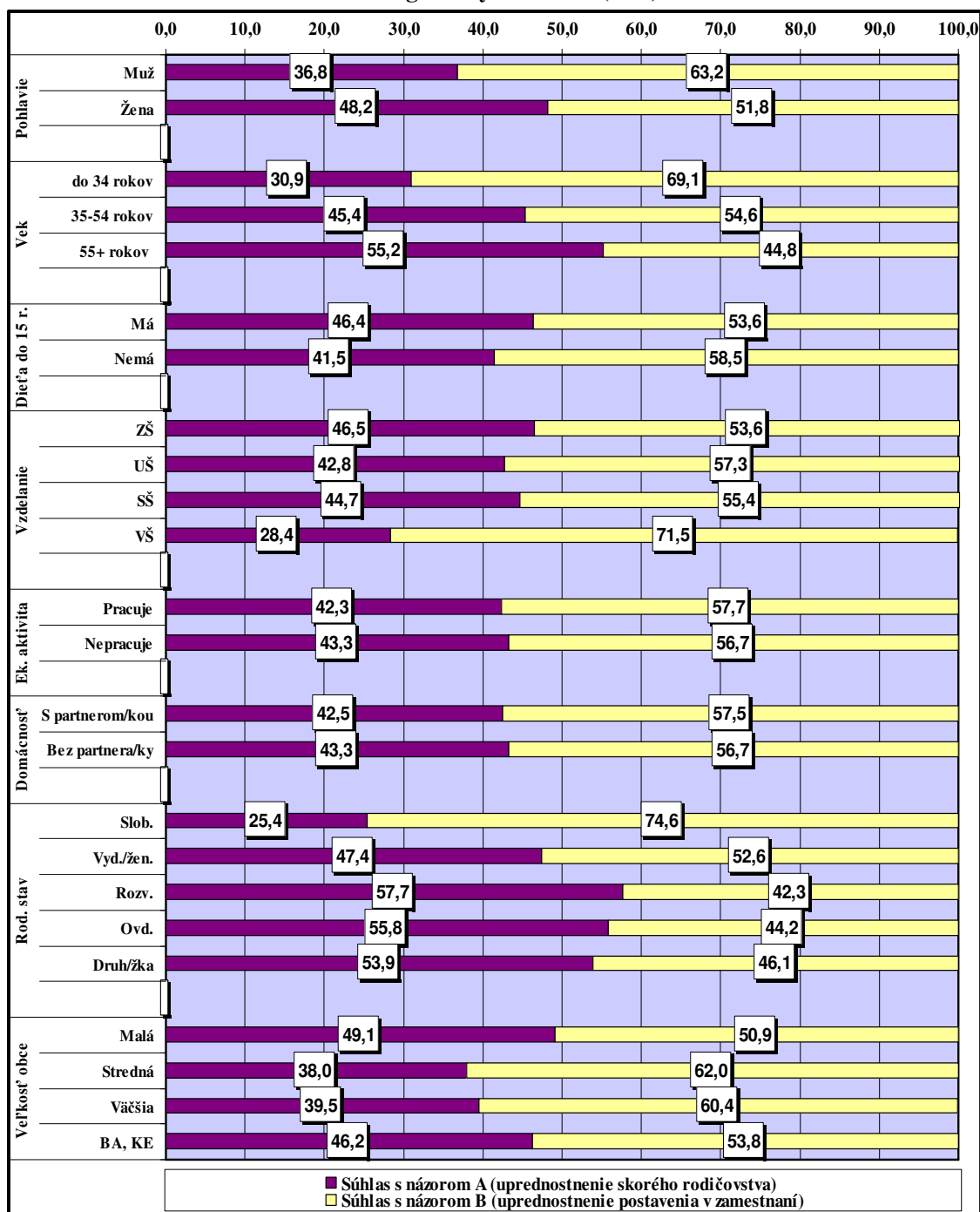
Výrok B. „Najprv si treba vybudovať určité postavenie v zamestnaní a narodenie detí treba posunúť na neskôr.“

Zdroj: SNSLP, 2006.

Za celkovú dospelú populáciu SR staršiu ako 18 rokov mierne prevážil v polovici roku 2006 názor, že „najprv si treba vybudovať určité postavenie v zamestnaní a narodenie detí treba posunúť na neskôr“. V porovnaní s predchádzajúcim názorom (financie vz. čas pre rodinu) však neboli rozdiely až také výrazné: s názorom B súhlasilo spolu 55,2 % opýtaných, z toho 14,9 % úplne a 40,3 % čiastočne. S opačným názorom – „Trebá mať deti skoro a zamestnaniu sa venovať naplno až potom, keď sú deti väčšie a nevyžadujú intenzívnu starostlivosť“ – vyjadrilo súhlas 41,3 %. V rámci tohto postoja 16 % respondentov a respondentiek deklarovalo úplný súhlas s týmto výrokom a 25,3 % s ním súhlasilo čiastočne, na otázku nevedelo odpovedať 3,5 %.

Aj keď sa populácia Slovenska rozdelila podľa položenia dôrazu na skoré alebo na odložené (posunuté) rodičovstvo približne na dve polovice, v názoroch sa prejavili dosť veľké rozdiely medzi jednotlivými kategóriami obyvateľstva vymedzenými základnými charakteristikami. Opäť sa preukázalo odlišné hodnotenie žien a mužov. Ženy dávali podstatne väčší dôraz na skoré rodičovstvo a budovanie pracovnej kariéry až po odrastení detí. S takýmto názorom súhlasilo až 48,2 % žien, z mužov to bolo 36,8 %. Muži zasa omnoho častejšie ako ženy zastávali názor, že „Najprv si treba vybudovať určité postavenie v zamestnaní a narodenie detí treba posunúť na neskôr.“

Názor na dilemu rodičovstvo vz. pracovná kariéra podľa základných sociálnych a demografických znakov (v %)

Zdroj: SNSLP, 2006.

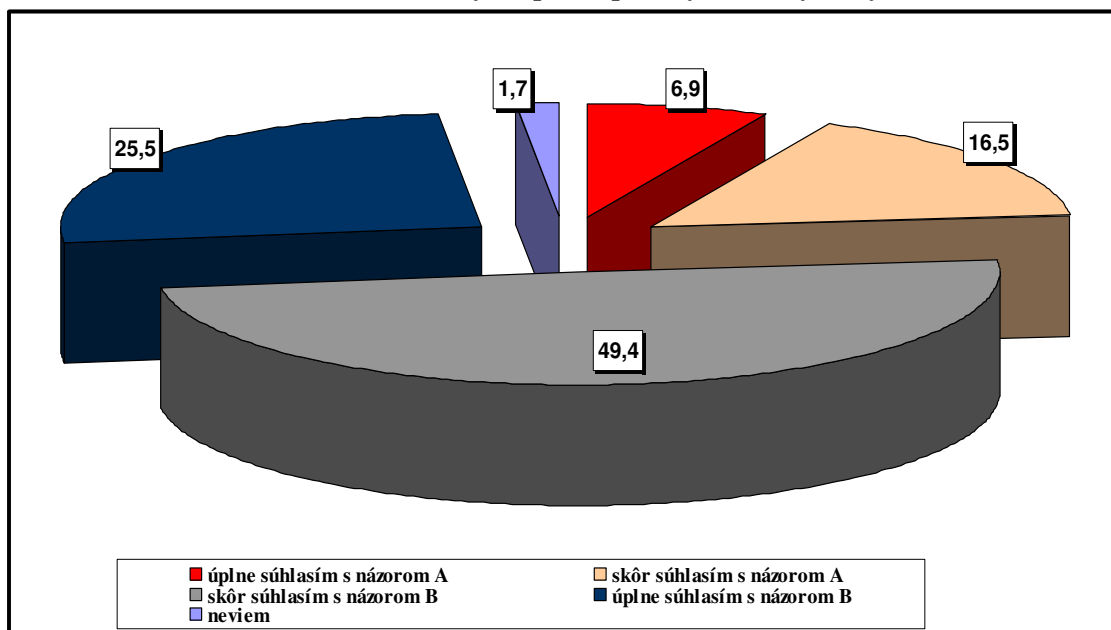
Analýza tiež preukázala výraznú súvislosť uprednostnenia daného názoru podľa veku. U najmladšej generácie výrazne dominuje postoj, že najprv si treba vybudovať určité postavenie v zamestnaní a narodenie dieťaťa odložiť na neskôr. Z obyvateľov a obyvateľiek do 35 rokov tento názor deklarovalo takmer 70 %. S rastúcim vekom sa podiel zástancov tohto výroku znižoval a u najstaršej generácie prevládil názor A: najprv skoré rodičovstvo a až po odrastení detí sa venovať kariére. Zástancovia tohto názoru dosiahli v rámci najstaršej vekovej skupiny podiel prekračujúci 55 %.

V tomto prípade sa názory neodlišovali podľa toho, či majú v rodine dieťa mladšie ako 15 rokov alebo nie, ani podľa toho, či skúmaná osoba žije v partnerskom vzťahu alebo nie, dokonca ani podľa aktuálneho pracovného statusu. Výrazne odlišné hodnotenie ale vykázali obyvatelia a obyvateľky s vysokoškolským vzdelaním. **V rámci vysokoškolákov dosiahlo súhlasné stanovisko s odložením rodičovstva až po vybudovaní si určitej pozície v zamestnaní viac ako 71 % podiel.** U ostatných vzdelanostných kategórií bolo zástancov takéhoto názoru až o 20 % menej – dosahovali podiel tesne prekračujúci hranicu 50 %. **Podľa rodinného stavu sa najviac odlišovali postoje slobodných respondentov a respondentiek.** Z nich až 74,5 % vyjadrilo súhlas s názorom B (uprednostnenie postavenia v zamestnaní), zástancovia názoru A (uprednostnenie rodičovstva) dosiahli medzi nimi približne štvrtinový podiel. U zostávajúcich rodinných statusov boli pozície obidvoch názorov približne vyrovnané.

Možno konštatovať, že **výrazný posun rodičovstva do vyššieho veku evidovaný na základe demografických dát je na Slovensku sprevádzaný aj názorovým posunom**, hlavne u mladej generácie. Dnes si **prevažná väčšina mladých ľudí na Slovensku myslí, že je potrebné najprv si zabezpečiť isté postavenie v zamestnaní a až potom sa realizovať ako rodič.** Tento názor je výraznejší u mužov a medzi vysokoškolsky vzdelanou časťou populácie.

Ďalším zisťovaným postojom bol postoj k modelom rodičovstva. Podobne ako u vyššie uvedených príkladov, aj v tomto prípade sa využil postup odstupňovaného súhlasu s polárnymi výrokmí o type výchovy. Jeden vyjadroval autoritatívny model výchovy založený na vyžadovaní maximálnej poslušnosti detí a druhý zasa participatívny model preferujúci zapájanie detí do rozhodovania o rodinných záležitostiach.

Názor na dilemu autoritatívny vz. participatívny model výchovy detí (v %)

Výrok A. „Pri výchove detí je správne viesť ich k maximálnej poslušnosti. Deti sa nemajú zapájať do diskutovania a rozhodovania o rodinných záležitostiach.“

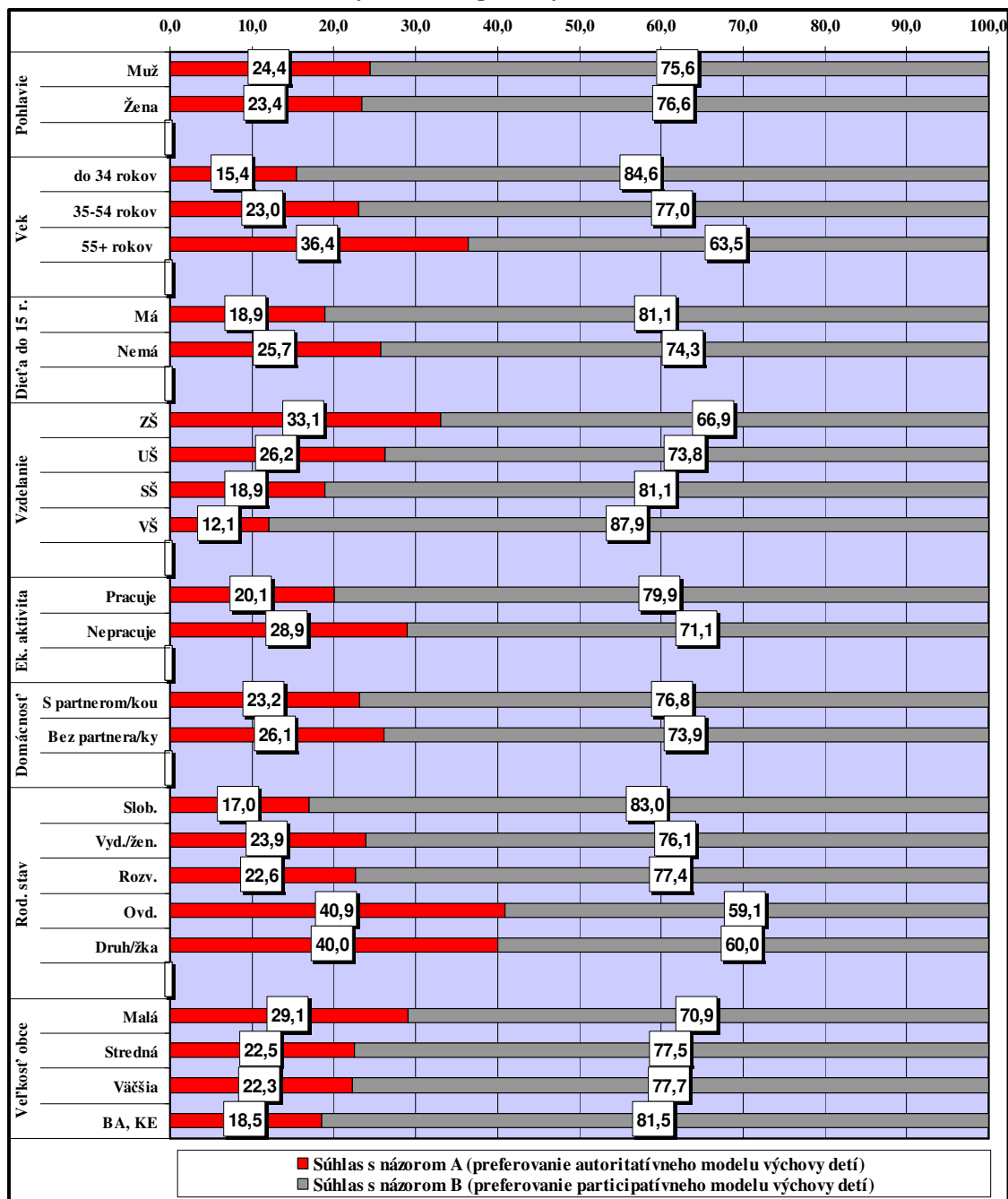
Výrok B. „Pri výchove detí je dobré radiť sa s deťmi a zapájať ich do rozhodovania o rodinných záležitostiach.“

Zdroj: SNSLP, 2006.

Väčšina obyvateľov sa v deklaratívnej rovine priklonila k participatívne mu či partnerskému modelu rodičovstva a odmietla model autoritatívny. Súhlas s autoritatívnym modelom výchovy (poslušnosť, vylúčenie detí z diskusií a rozhodovania) vyjadrila štvrtina populácie SR (23,4 %). Z nich 6,9 % deklarovalo úplný súhlas a 16,5 % čiastočný. Preferencie participatívne mu modelu výchovy (diskusia s deťmi, účasť detí na rozhodovaní) prisúdilo 74,9 % skúmaných osôb: 49,4 % s ním súhlasilo čiastočne a 25,5 % úplne. Z celkového súboru len 1,7 % nedokázalo vyjadriť svoj názor.

Participatívny model je bližší mladým ľuďom a slobodným, ale aj obyvateľom s deťmi a s vysokoškolským vzdelaním. Na druhej strane autoritatívny model výchovy mal mierne vyššie zastúpenie medzi najstaršou populáciou, obyvateľmi so základnou školou, respondentmi a respondentkami mimo trhu práce a v rámci kategórie ovdovených a žijúcich ako druh a družka. Autoritatívny model sa viac spája s menšími obcami, participatívna výchova zasa s veľkými mestami.

Názor na dilemu autoritatívny vz. participatívny model výchovy detí podľa základných sociálnych a demografických znakov (v %)

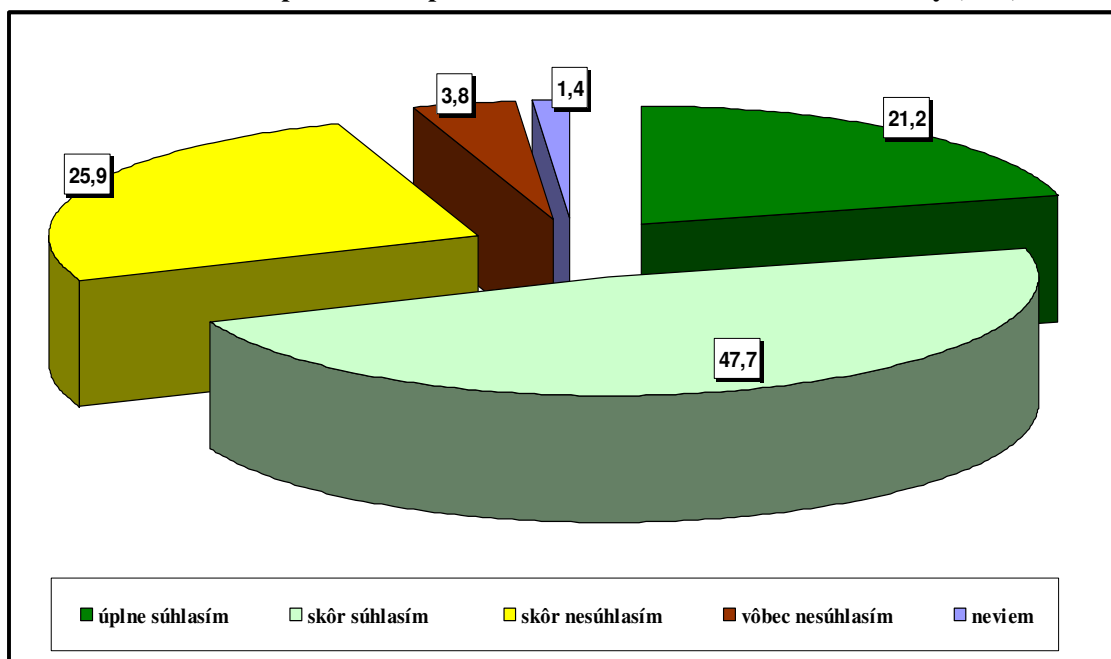
Zdroj: SNSLP, 2006.

Dnešná populácia Slovenska uprednostňuje participatívny model výchovy – považuje za dobré radiť sa s deťmi a zapájať ich do rozhodovania o rodinných záležitostiach. Približne štvrtine však

nie je celkom ľahostajná autoritatívna výchova detí založená na maximalizácii poslušnosti a vynechávaní detí z domáceho rozhodovania. **Autoritatívny prístup k deťom je frekventovanejší vo vidieckom prostredí, u starších ľudí a v rámci základného vzdelania.**

Poslednou zisťovanou skutočnosťou bol **postoj populácie k schopnosti otcov postarať sa o deti rovnako dobre ako matka.** Ukázalo sa, že **väčšina populácie (takmer 70 %) súhlasila s tým, že otcovia to dokážu**, necelých 30 % bolo k takejto predstave skôr alebo úplne pesimistických. Ako ukazuje graf, u súhlasu **prevážil podmienený súhlas**, úplný súhlas vyjadrilo 21,2 %. V prípade nesúhlasu tiež prevážil čiastočný nesúhlas (25,9 %), rozhodný nesúhlas sa objavil len u 3,8 % celého súboru. Stanovisko k otázke nevedelo vyjadriť len 1,4 % opýtaných.

Názor na schopnosť otcov postarať sa o deti rovnako dobre ako matky (v %)

Otázka: „A do akej miery súhlasíte s nasledujúcim názorom: Otcovia sa vedia rovnako dobre postarať o dieťa ako matky.“

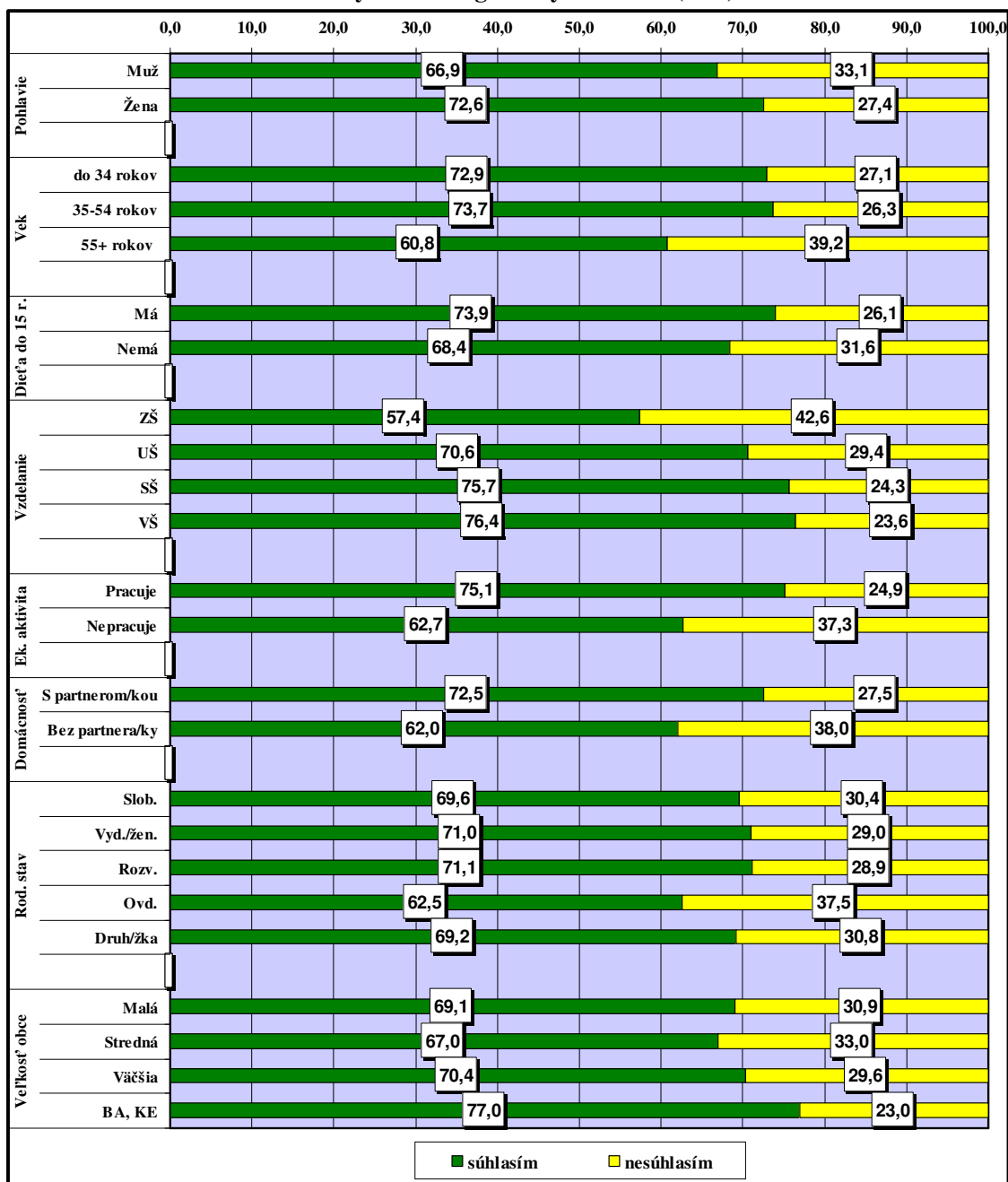
Zdroj: SNSLP, 2006.

Rovnako ako v prípade vyššie uvádzaných postojov, aj u odpovedí na túto otázku sa prejavil vplyv rôznych sociálno-demografických činiteľov. Najsilnejšie do rozloženia odpovedí intervenovali vek - **menej súhlasných odpovedí v rámci populácie staršej ako 55 rokov**, ďalej vzdelanie - **výrazne menej súhlasných odpovedí medzi respondentami a respondentkami so základným vzdelaním**, a tiež miesto trvalého bydliska - **znížená miera súhlasu v menších sídlach**.

Rozdiel sa prejavil aj podľa pohlavia: **miera súhlasu s názorom, že otec sa vie rovnako dobre postarať o dieťa ako matka, bola vyššia u žien než u mužov**. Akoby ženy prejavovali vyššiu dôveru v schopnosti mužov – otcov než muži samotní.

Z analýzy postojov k rôznym stránkam rodinného života či vzájomného vzťahu rodinného a pracovného života vyplynulo, že **populácia Slovenska zastáva v prevažnej miere modernejšie postoje**. Najväčší posun smerom k modernite bol zaznamenaný v prípade participatívnej výchovy a dôvery v schopnosť otcov postarať sa o svoje deti rovnako dobre ako matka. **Výrazne sa tiež zmenil názor na časovanie rodičovstva a pracovnej kariéry**, a to smerom k odloženiu rodičovstva až do obdobia, keď sa posilní pozícia budúcich rodičov v zamestnaní. **Stále sa však objavuje dost' veľká skupina obyvateľstva vyznávajúca vo vzťahu k rodinnému životu tradičné postoje**. Tradičné názory sa viac udržiavajú vo vidieckom prostredí a zastávajú ich skôr starší ľudia a obyvatelia a obyvatelky s nízkym stupňom vzdelania.

Názor na schopnosť otcov postarať sa o deti rovnako dobre ako matky podľa základných sociálnych a demografických znakov (v %)

Zdroj: SNSLP, 2006.

Názorom a postojom vo vzťahu k oblasti rodiny sa venovali aj iné empirické výskumy. Často sa uvádzajú napr. údaje z výskumu realizovaného v rámci *International Social Survey Programme* Sociologickým ústavom SAV. Na základe tohto medzinárodného porovnávacieho výskumu sa ukázalo, že **takmer polovica (49 %) populácie SR súhlasí s názorom, podľa ktorého „poslaním muža je zarábať peniaze, poslaním ženy je starať sa o domov a rodinu“**. Pričom miera súhlasu u mužov bola vyššia – 54 % mužov a 45 % žien úplne alebo skôr súhlasí s uvedeným názorom (http://www.sociologia.sav.sk/dokument/Rodina_2002_I_cast.pdf). Zaujímavé je tiež zistenie, ktoré priniesol tento výskum ohľadom úlohy otcov pri starostlivosti o deti: **60 % populácie SR si myslí, že muži - otcovia by sa mali podieľať na starostlivosti o deti vo väčšej miere, než sa podieľajú**

v súčasnosti. Pričom pri tomto názore sa ukázal **obrovský rodový rozdiel** – zastávalo ho 42 % mužov, ale až 76 % žien.

Podobné výsledky priniesol aj výskum európskych hodnôt¹², v rámci ktorého sa zisťovali i názory na mužské a ženské role. Napr. aj miera súhlasu s výrokom: „**Dieťa v predškolskom veku asi trpí, keď je jeho matka zamestnaná**“. **S týmto názorom úplne súhlasilo 18,3 % slovenských obyvateľov** a obyvateľiek, kým v Čechách vyjadrilo úplný súhlas len 9,2 % populácie. Najvyššia miera súhlasu sa zistila na Malte, v Grécku a v Luxemburgu. **Byť ženou v domácnosti považuje za rovnako zmysluplné ako platenú prácu 31,5 % slovenskej populácie**, v Čechách je to 15,6 % a európsky priemer úplného súhlasu s týmto tvrdením je 18,5 %. **Názor, že „otcovia sú rovnako schopní starať sa o deti ako matky“, úplne zdieľa 28,6 % slovenských obyvateľov** (európsky priemer je 26,6 %).

Iný výskum SNSLP zisťoval preferovaný druh podpory rodín s deťmi. Obyvatelia SR mali vyjadriť aj všeobecnejší názor na štátnu rodinnú politiku - úlohou bolo vybrať si z dvoch základných prístupov štátu v oblasti pomoci rodinám s malými deťmi: opatrenia finančného charakteru a opatrenia v oblasti služieb. **Finančné príspevky, aby jeden z rodičov mohol zostať doma s deťmi, preferovalo viac ako 50 % dospelých obyvateľov Slovenska, kvalitné služby podporované štátom takmer 45 %**. Aj keď nejde o veľký rozdiel, predsa len ukazuje na to, že **veľká časť obyvateľov stále uprednostňuje priame opatrenia pomoci rodinám prostredníctvom finančných dávok a príspevkov**. Tie sú už dnes vo väčšine krajín vnímané ako druhoradé, symbolizujú rovnostárstvo, unifikáciu, zvýšené riziko zneužitia a nutnosť budovania silnej administratívy. Naproti tomu rozvoj služieb dáva viac dôraz na individuálnosť, možnosť voľby, decentralizáciu a podobne.

Preferovaný druh podpory rodín s deťmi populáciou SR (v %)

Druh podpory	Podiel v %
Finančné príspevky, aby niekto z rodičov mohol zostať s deťmi doma a starať sa o ne	50,5
Kvalitné služby podporované štátom - jasle, škôlky, starostlivosť o deti po skončení vyučovania - aby obaja rodičia mohli pracovať	43,9
Iná možnosť	2,9
<i>Nevie</i>	2,8
Spolu	100,0

Zdroj: SNSLP, 2006.

Na Slovensku zrejme prežíva stále predstava silného štátu, ktorý má garantovať pomoc rodinám a zabezpečiť istý stupeň sociálnych istôt. Je zaujímavé, že **ženy, ktoré najčastejšie zostávajú doma s dieťaťom, uprednostňujú viac finančné dávky (52 %)**. Je to zrejme odrazom nízkych rodinných dávok a tým zníženej životnej úrovne rodiny, hlavne počas materstva. **Muži naproti tomu uprednostňujú o niečo viac rozvoj a podporu služieb**. Svedčí to o silnejšej orientácii na prácu, čo zároveň vyžaduje adekvátne služby.

Z hľadiska veku sa **prejavil pomerne silný generačný posun**, v ktorom **staršia generácia jednoznačne preferuje finančné dávky a mladšia rozvoj služieb**: napr. služby preferuje 49 % mladých ľudí do 24 rokov, ale len 36 % starších nad 60 rokov. Podľa vzdelania sa ukázala ešte silnejšia diferenciácia názorov: **čím vyššie vzdelanie, tým vyššie uprednostnenie služieb**. U obyvateľov so základným vzdelaním je to 37 % a s vysokoškolským až 58 %. Vcelku logická je zistená závislosť od veľkosti bydliska, kde - podľa očakávaní - **najviac uprednostňujú služby obyvatelia Bratislavy a Košíc a najmenej obyvatelia vidieckych obcí do 2 tisíc obyvateľov**. V tejto otázke sa najsilnejšia súvislosť prejavila s počtom detí v rodine. Jednoznačne sa ukázalo, že **čím viac detí v rodine, tým menší záujem o služby** (1 dieťa 46 %, 6 detí 25 %). Odráža sa tu skutočnosť, že zväčša matky z viacdetných rodín zostávajú dlhodobejšie v domácnosti a dávajú jednoznačnú prednosť finančným dávkam pred službami. Podobne silná väzba sa ukázala aj s príjmom domácnosti: **čím vyšší príjem, tým vyššia preferencia služieb**. A presne naopak je to s preferenciou finančných dávok.

¹² European values studies, výskum európskych hodnôt koordinovaný Tilburgskou univerzitou a na Slovensku Sociologickým ústavom SAV (<http://www.sociologia.sav.sk/evs.html>).

Tieto poznatky môžu signalizovať aj **správnosť** či **nesprávnosť jednotlivých priorit sociálnej a rodinnej politiky štátu** a zároveň dávajú na zváženie **potrebu diferencovaného prístupu, založeného na špecifikácii a poznaní potrieb a preferencií jednotlivých cieľových skupín obyvateľstva**.

Veľkú pozornosť „rodovej optike“ našej populácie venoval aj výskum Inštitútu pre verejné otázky z roku 2006 (Bútorová (ed.), 2008). Pozrime sa aspoň na niektoré z tých najzaujímavejších výsledkov a zistení.

Aké vlastnosti by mala mať správna žena a správny muž podľa predstáv a presvedčení ľudí na Slovensku? Pri hľadaní odpovede respondenti hodnotili predložené vlastnosti z hľadiska ich dôležitosti pre správnu ženu, resp. správneho muža. Respondenti sa mohli rozhodnúť medzi odpoveďami „veľmi dôležitá vlastnosť“, „skôr dôležitá vlastnosť“, „skôr nedôležitá vlastnosť“ a „úplne nedôležitá vlastnosť“.

Veľmi dôležité vlastnosti pre správnu ženu a správneho muža (očami celej populácie, v %)

	Správna žena		Správny muž	
	1995	2006	1995	2006
Schopnosť postarať sa o domácnosť	86	70	46	44
Príjemná spoločníčka / spoločník	51	58	39	43
Jemnosť, citlivosť k problémom iných	71	51	38	30
Schopnosť samostatne sa rozhodovať	50	48	72	61
Tolerancia k iným	50	45	45	42
Racionálne myslenie	52*	46	57*	54
Príjemný vzhľad, krása	38	42	8	15
Autorita doma, v rodine	40	35	53	46
Podnikavosť, schopnosť obracať sa vo svete	16**	34	42**	60
Schopnosť presadiť sa v zamestnaní	-	32	-	63
Čo najvyššie vzdelanie	10	24	17	32
Schopnosť finančne zabezpečiť rodinu	23	18	92	79
Túžba vyniknúť v práci	16	17	29	25
Záujem o veci verejné	6	10	13	14
Schopnosť obete pre spoločnosť, vlasť či národ	8	8	13	11
Fyzická sila	5	7	33	34

Poznámka: Vzorku tvorili respondenti od 15 rokov. – Nezisťovalo sa. * V roku 1995 bola použitá formulácia „rozvážnosť“, ** V roku 1995 bola použitá formulácia „podnikavosť“.

Zdroj: FOCUS, jún 2005 a Inštitút pre verejné otázky, august 2006.

Už prvý pohľad do tabuľky naznačuje, že rebríček najdôležitejších rodových očakávaní či atribútov „správnej ženy“ a „správneho muža“ je rozdielny. **Pre správnu ženu je najsilnejším atribútom schopnosť postarať sa o domácnosť, ktorú pokladá za veľmi dôležitú vlastnosť 70 % populácie,** kým iba 44 % v tom vidí veľmi dôležitú vlastnosť pre správneho muža. Naopak **v očiach 79 % verejnosti je kľúčovým atribútom správneho muža schopnosť finančne zabezpečiť rodinu,** ale iba 18 % pokladá túto vlastnosť za veľmi dôležitú pre správnu ženu.

Od správnej ženy na rozdiel od správneho muža verejnosť oveľa častejšie očakáva, že bude príjemná spoločníčka (58 %); že bude jemná a citlivá k problémom iných (51%); že bude mať príjemný vzhľad (42 %). Naopak od ideálneho muža sa tieto vlastnosti očakávajú oveľa zriedkavejšie (43 % požaduje, aby bol príjemným spoločníkom; 30 % očakáva jemnosť a citlivosť a iba 15 % príjemný vzhľad). **Pre správneho muža sú ďalšími najdôležitejšími atribútmi schopnosť presadiť sa v zamestnaní (63 %); schopnosť samostatne sa rozhodovať (61 %); a podnikavosť a schopnosť obracať sa vo svete (60 %).** Všetky tieto tri vlastnosti sa oveľa zriedkavejšie očakávajú od žien (32 % : 48 % : 34 %). Od správneho muža sa na rozdiel od správnej ženy častejšie očakávajú aj ďalšie vlastnosti: **racionálne myslenie (54 % : 46 %), autorita doma či v rodine (46 % : 35 %),** ale aj **čo najvyššie vzdelanie (32 % : 24 %) a záujem o veci verejné (14 % : 10 %).** **Obraz správneho muža oveľa väčšmi zvyrazňuje aktívny, asertívny prístup k práci či k verejnému pôsobeniu, orientáciu na výkon a úspech.** Na druhej strane **obraz správnej ženy kombinuje tri dimenzie: vystupuje ako**

vzorná matka, gazdiná a strážkyňa rodinného kozubu; ako utešovateľka; ako nositeľka atraktívneho zovňajšku, ktorý je predpokladom jej úspechu vo verejnej i v súkromnej sfére. Tento imperatív ženskej krásy výdatne reprodukuje médiá.

Porovnanie s rokom 1995 ukazuje, že za posledných 11 rokov sa oslabili dve kľúčové tradičné rodové očakávania: od správnej ženy sa menej požaduje, aby bola „strážkyňou domáceho kozubu“ (pokles o 16 percentuálnych bodov) a od ideálneho muža sa menej očakáva, že si bude plniť rolu živiteľa rodiny (pokles o 13 bodov). Aj keď obe tieto vlastnosti naďalej ostávajú najvýraznejšími atribútmi správnej ženy a správneho muža, predsa sa ich dominancia nad ostatnými rodovými atribútmi podstatne znížila.

Veľmi dôležité vlastnosti pre správnu ženu očami žien a mužov (v %)

	1995		2006	
	Názor žien	Názor mužov	Názor žien	Názor mužov
Schopnosť postarať sa o domácnosť	86	85	68	70
Príjemná spoločníčka	49	53	53	61
Jemnosť, citlivosť k problémom iných	72	69	52	48
Schopnosť samostatne sa rozhodovať	56	44	52	43
Tolerancia k iným	54	45	49	41
Autorita doma, v rodine	43	36	39	30
Príjemný vzhľad, krása	34	42	37	47
Podnikavosť, schopnosť obracať sa vo svete	17	14	37	28
Schopnosť presadiť sa v zamestnaní	-	-	36	27
Čo najvyššie vzdelanie	10	10	26	22
Schopnosť finančne zabezpečiť rodinu	24	22	23	14
Záujem o veci verejné	7	4	11	8
Fyzická sila	5	4	8	4

Poznámka: Vzorku tvorili respondenti od 15 rokov.

„-“: neexistovalo sa.

Zdroj: FOCUS, 1995 a Inštitút pre verejné otázky, august 2006.

Ako si predstavujú správnu ženu samotné ženy a aké vlastnosti od nej očakávajú muži? Údaje ukazujú, že predstavy žien a mužov sa celkom nezhodujú. **Ženy väčšmi vyzdvihujú asertívnosť ženy a také jej vlastnosti, ktoré podporujú jej úspešné, efektívne pôsobenie v zamestnaní, ale aj v rodine:** schopnosť ženy samostatne sa rozhodovať; jej autoritu v rodine; schopnosť presadiť sa v zamestnaní; podnikavosť a schopnosť obracať sa vo svete; čo najvyššie vzdelanie; schopnosť finančne zabezpečiť rodinu; záujem o veci verejné a dokonca i fyzickú silu. Súčasťou tohto normatívneho sebaobrazu žien sú ale zároveň aj ich väčšie nároky v porovnaní s mužmi na jemnosť a citlivosť k problémom iných, ako aj na toleranciu.

Na druhej strane **muži od ideálnej ženy o čosi častejšie očakávajú, že bude podávať spoľahlivý výkon v domácnosti, ale aj to, že bude príjemnou spoločníčkou a že bude dobre vyzerať** – teda prvky tradične chápanej feminity či ženskosti.

Obraz správneho muža vyznieva taktiež dosť inak v očiach mužov a inak v očiach žien. Najvýraznejšia odlišnosť je v tom, že ženy kladú oveľa väčší dôraz na to, aby muž bol príjemným spoločníkom (o 13 percentuálnych bodov viac); mal v sebe toleranciu (o 14 % viac); jemnosť a citlivosť k problémom iných (o 15 % viac). Okrem toho o čosi častejšie požadujú aj to, aby sa vedel postarať o domácnosť (o 4 % viac). To znamená, že vyzdvihujú tie vlastnosti správneho muža, ktoré sa predtým tradične očakávali práve od žien.

Podobne ako v roku 1995 možno teda konštatovať, že predstavy žien o správnej žene a správnom mužovi väčšmi stavajú na vlastnostiach potrebných pre vyrovnaný partnerský vzťah ženy a muža a zároveň vyzdvihujú vlastnosti dôležité pre aktívny, suverénny prístup žien k práci či pre ich výkon v zamestnaní a vo verejnej sfére. Naopak **predstavy mužov väčšmi vychádzajú z tradičného rozlíšenia rodových rol** (Bútorová 1996).

Veľmi dôležité vlastnosti pre správneho muža očami žien a mužov (v %)

	1995		2006	
	Názor žien	Názor mužov	Názor žien	Názor mužov
Schopnosť finančne zabezpečiť rodinu	90	92	80	78
Schopnosť samostatne sa rozhodovať	70	75	59	63
Schopnosť presadiť sa v zamestnaní	-	-	63	63
Podnikavosť, schopnosť obracať sa vo svete	39	44	59	61
Autorita doma, v rodine	49	58	45	48
Schopnosť postarať sa o domácnosť	46	45	46	42
Príjemný spoločník	43	33	49	36
Tolerancia k iným	52	38	48	34
Fyzická sila	32	34	34	35
Čo najvyššie vzdelanie	15	20	33	32
Jemnosť, citlivosť k problémom iných	44	31	37	22
Záujem o veci verejné	13	14	14	14
Príjemný vzhľad, krása	8	8	16	14

Poznámka: Vzorku tvorili respondenti od 15 rokov.

„-“: nezisťovalo sa.

Zdroj: FOCUS, 1995 a Inštitút pre verejné otázky, august 2006.

U žien v porovnaní s mužmi výraznejšie vzrástol od roku 1995 **dôraz na čo najvyššie vzdelanie ako veľmi dôležitú vlastnosť pre správnu ženu i pre správneho muža**. Ženy akoby si väčšmi uvedomili dôležitosť tohto kľúčového predpokladu spoločenského vzostupu a úspechu v podmienkach trhovej ekonomiky. Dnes sú to práve ženy, ktoré častejšie pokladajú čo najvyššie vzdelanie za veľmi dôležitú vlastnosť pre správnu ženu.

Výskum Inštitútu pre verejné otázky z roku 2007 zisťoval aj názory mužov a žien SR na del'bu práce v rodine, rozhodovanie, či výchovu detí. Podľa údajov by **62 % žien a 52 % mužov pokladalo za ideálne, keď sa obaja manželia podieľajú na starostlivosti o deti a domácnosť**. Opačná predstava – aby žena niesla všetku ťarchu starostlivosti na vlastných pleciah – je častejšia medzi mužmi (29 % mužov : 21 % žien). **Príklon k partnerskému modelu je oveľa silnejší u žien ako u mužov**, a to najmä vo vzdelanejšom prostredí.

Názory žien a mužov na rodinné usporiadanie podľa vzdelania

(% odpovedí „úplne + skôr súhlasím s výrokom A“ : „neviem sa rozhodnúť medzi A a B“ : „úplne + skôr súhlasím s výrokom B“)

		Názor žien	Názor mužov
Del'ba práce v rodine (2007)	Spolu	21 : 17 : 62	29 : 20 : 52
A. V ideálnej rodine väčšina starostlivosti o deti a domácnosť pripadá žene. B. V ideálnej rodine sa podieľajú na starostlivosti o deti a domácnosť obaja manželia.	Základné	26 : 23 : 51	38 : 21 : 41
	Stredné bez maturity	21 : 13 : 66	29 : 20 : 51
	Stredoškolské	22 : 15 : 63	21 : 18 : 61
	Vysokoškolské	7 : 20 : 73	21 : 18 : 61
Rozhodovanie v rodine (2002)	Spolu	8 : 13 : 79	23 : 16 : 61
A. Muž je hlava rodiny, a preto by mal rozhodovať o dôležitých veciach on. B. Muž a žena sú partneri, a preto by mali o dôležitých veciach rozhodovať spolu.	Základné	15 : 15 : 70	31 : 18 : 51
	Stredné bez maturity	7 : 12 : 81	23 : 19 : 59
	Stredoškolské	3 : 12 : 85	16 : 14 : 70
	Vysokoškolské	3 : 10 : 87	8 : 10 : 82

Výchova detí (2002)	Spolu	13 : 25 : 62	20 : 28 : 52
A. Pri výchove detí je správne viesť ich k maximálnej poslušnosti. Deti sa nemajú zapájať do diskutovania a rozhodovania o rodinných záležitostiach. B. Pri výchove detí je dobré radiť sa s nimi a zapájať ich do rozhodovania o rodinných záležitostiach.	Základné	19 : 31 : 50	26 : 32 : 42
	Stredné bez maturity	13 : 26 : 61	21 : 28 : 51
	Stredoškolské	8 : 20 : 72	12 : 24 : 64
	Vysokoškolské	5 : 24 : 71	9 : 25 : 66

Zdroj: Inštitút pre verejné otázky, jún 2002 a november 2007.

Pozrime sa teraz, aké predstavy majú ženy a muži o ďalšej dimenzii rodinného modelu – o podiele ženy a muža na rozhodovaní o dôležitých rodinných otázkach. Podľa zistení výskumu Inštitútu pre verejné otázky z roku 2002 sa **79 % žien a 61% mužov prikláňalo k názoru, že muž a žena sú partneri, a preto by mali o dôležitých veciach rozhodovať spolu.** K opačnému názoru – **k názoru vychádzajúcemu z patriarchálnej predstavy muža ako hlavy rodiny sústredujúceho vo svojich rukách všetko rozhodovanie sa otvorene hlásila necelá desatina žien (8 %) a približne pätina mužov (22 %).** Ideál spoločného rozhodovania má silnejšie zázemie medzi ženami i mužmi s vyšším vzdelaním.

A napokon si všimnime aj tretiu dimenziu modelu rodiny – názory na výchovu detí. **Väčšina žien (62 %) a približne polovica mužov (52 %) pokladajú za správne, aby sa pri výchove detí rodičia s nimi radili a zapájali ich do rozhodovania o rodinných záležitostiach.** Opačné presvedčenie, že je dobré viesť deti bez diskusie k maximálnej poslušnosti, vyjadriло iba 13 % žien a 20 % mužov. Aj ženy, aj muži jasne preferujú participatívny model výchovy pred direktívnym a horizontálnu komunikáciu s deťmi pred vertikálnou. **U žien je tento postoj výraznejší ako u mužov.**

- *Postoje populácie Slovenska sa síce prevažujú na stranu tých „nestereotypných“ pohľadov, stále ale existuje pomerne veľká skupina populácie zastávajúca tradičné či patriarchálne predstavy:*
- *Pri posudzovaní rôznych aspektov spolužitia členov rodiny sa ženy prejavujú ako silnejšie prívrženkyne partnerského modelu*
- *Patriarchálny model vyhovuje skôr ľuďom vyššieho veku; s nízkym vzdelaním; vykonávajúcim nízko kvalifikovanú prácu; pociťujúcim spolunáležitosť k najnižšej spoločenskej vrstve.*
- *Na druhej strane nadštandardnou inklináciou k partnerskému modelu rodiny sa vyznačujú mladšie ženy a muži; s vyšším vzdelaním; ľudia, ktorí sami seba a svoju rodinu zaraďujú do strednej vrstvy*
- *Najsilnejším faktorom je však vzdelanie: čím je vyššie, tým menší je príklon k patriarchálnemu modelu rodiny a rodových rolí.*

**V ZÁUJME PREKONANIA RODOVÝCH ROZDIELOV V DOMÁCEJ SFÉRE
A DVOJITÉHO ZATAŽENIA ŽIEN TREBA:**

- *prepracovať a nanovo definovať rodinnú politiku v SR a zosúladiť ju s politikou a princípmi rodovej rovnosti;*
- *rodové hľadisko treba rovnako posilniť pri tvorbe a monitorovaní iných politík a opatrení (obzvlášť sociálna podpora, dôchodková reforma, ale aj v iných oblastiach verejných politík);*
- *presadiť a rozvíjať rodovo citlivú výchovu na školách, zameranú na odbúravanie tradičných stereotypov o role žien a mužov v súkromnej a verejnej sfére;*
- *stanoviť ekonomickú hodnotu práce žien v domácnosti a sledovať v tomto smere vývoj v európskych inštitúciách;*
- *prijat' opatrenia na odstránenie dvojitého zaťaženia žien; v záujme toho treba vyvíjať aktivity stimulujúce mužov k vyššej angažovanosti v rámci domácnosti (pozitívne príklady, zdôrazňovanie spravodlivosti rovnomerného rozdelenia prác, rovnakej zodpovednosti);*
- *rozvíjať iniciatívy zamerané na stimulovanie zamestnávateľov k ponuke netradičných pracovných úväzkov a flexibilného pracovného času pre ženy i mužov.*